
GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE MEVLEVİLİK

Sezai KÜÇÜK*

A) MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN RÛMÎ (Ö. 672/1273)

Mevlevîliğin tarihi seyrini ortaya koymadan önce Mevlevîliğin kendisi adına tesis edildiği Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin hayatı hakkında kısaca bilgi vermek gerekmektedir. Mevlânâ Muhammed Celâleddîn 6 Rebîülevvel 604/30 Eylül 1207 tarihinde Belh'de doğmuştur. Eflâkî'nin verdiği bilgilere göre; Mevlânâ, Muhammed Harzemşah'tan gönlü incindiği için göç eden babası Bahâeddin Veled'le birlikte¹ Anadolu'ya gelmiş ve 617/1220 yılı ortalarında Konya'da bulunan Selçuklu sultanı Alaaddin Keykubat (616/1219-634/1236) zamanında, onun daveti üzerine

* Yrd. Doç. Dr. Sezai KÜÇÜK, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tasavvuf ABD Öğretim Üyesi.

¹ Ahmet Eflâkî, *Menâkıbü'l-Ârifîn (Âriflerin Menkubeleri)*, I, 8-9; A. Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddîn*, s. 40-41. Mevlânâ Celâleddîn Rûmî ile ilgili bu güne kadar en ayrıntılı çalışmayı yaptığı kabul edilen İranlı Müellif Bediuzzaman Furûzanfer ise, Bahâeddin Veled'in Belh'ten ayrılışının ana sebebini "Tatar (Moğol) ordusunun merhametsizlik ve kan dökücülüğünden doğan korku" olduğunu belirtmekte ve bu görüşe bir çok kaynak ta iştirak etmektedir. bk. Bediuzzaman Furûzanfer, *Mevlânâ Celâleddîn*, s. 21. Ayrıca bk. Sultan Veled, *İbtidânâme*, s. 241; Feridüddin b. Ahmed-i Sipehsâlâr, *Risâle-i Sipehsâlâr (Mevlânâ ve Etrafındakiler)*, s. 21; R. A. Nicholson, *Mevlânâ Celâleddîn Rumi*, s. 16; A. Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddîn*, s. 41-43.

Konya'ya ulaşmış ve kendileri için yaptırılan medreseye yerleşmişlerdir.²

Babası Bahaüddin Veled, "Sultânü'l-Ulemâ" diye bilinen ve şöhreti Belh'den bütün İslam âlemine yayılmış bir sûfidir.³ Bu sebeple onun, Mevlânâ'nın da içinde bulunduğu ailesiyle birlikte, Belh'den başlayıp Bağdat, Hicaz ve Karaman yoluyla Konya'da sona erecek göç yolculuğu boyunca, konakladığı ve kaldığı her yerde yöneticilerden; halktan ve âlimlerden büyük saygı gördüğünü bütün kaynaklar nakleder.⁴

Bir sûfî aile içinde dünyaya gelen, beş yaşlarında iken Belh'ten göç eden, göç yolculuğu boyunca konaklanan yerlerde babası vasıtasıyla devrin bir çok sûfî⁵ ve âlim şahsiyetleri ile tanışan Mevlânâ, öncelikle babası olmak üzere, babasının hâlifesi Burhaneddin Muhakkık Tirmizî (ö. 641/1244)'den ilk dînî ve tasavvuf eğitimi almıştır.⁶ Babasının 13 Rebiülâhîr 628/19 Şubat 1231 tarihinde⁷ vefatından sonra Muhakkık Tirmizî'ye mürid olmuş ve dokuz yıla yakın, onun kılavuzluğunda seyr ü sülûküne devam etmiş, dînî ve tasavvufî ilimlerdeki eksikliklerini tamamlamaya gayret etmiştir.⁸ Bu eğitim sürecinde Mevlânâ, Burhaneddin Muhakkık Tirmizî'nin işaretleriyle, zamanın İslamî ilimlerdeki merkezi kabul edilen ve Moğol istilası sebebiyle bir çok alim ve sufinin sığındığı Halep ve Şam'a gitmiştir. Bu iki şehirde dört veya yedi yıl kadar kalan Mevlânâ, Halep'te Halâviye Medresesi'nde konaklamış, fıkıh ve hadis olmak üzere diğer İslamî ilimlerde bu şehirlerdeki âlimlerden faydalanmıştır. Meşhur Hanefî fakihlerinden hadis öğrenmiş, fıkıh ve edebiyat ilimlerinde şöhret bulan Adîm b. Kemâleddîn (ö. 660/1262)'den dersler almış, Şam'da ise, Makdisiyye Medresesi'nde kalarak, başta Muhyiddîn İbn Arabî olmak üzere şehrin bilgin ve sufileriyle görüşmüştür.⁹

² Eflâkî, *a.g.e.*, I, 24-26; B. Furûzanfer, *a.g.e.*, s. 41; A. Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddîn*, s. 34-43.

³ Bahaüddin Veled, Necmeddin Kübrâ'nın terbiyesi ile yetişmiş ve Kübreviyye Tarikatı'na mensuptur. Eflâkî ve Sipehsâlâr'a göre de silsilesi Ahmed Gazzalî'ye kadar uzanmaktadır. Bk. Ferîdûn Sipehsâlâr, *a.g.e.*, s. 18; Şerîfzâde Mehmed Fâzıl b. Mustafa, *Şerhü'l-Evrâd el-Müsemma bi Hakayık-ı Ezkârı Mevlânâ*, s. 356; Abdurraman Câmî, *Nefahatü'l-Üns*, s. 631; B. Furûzanfer, *a.g.e.*, s. 11-13.

⁴ Eflâkî, *a.g.e.*, I, 1-55; Ferîdûn Sipehsâlâr, *a.g.e.*, s. 17-32;

⁵ B. Furûzanfer, *a.g.e.*, s. 24-29.

⁶ Eflâkî, *a.g.e.*, I, 55-59; Ferîdûn Sipehsâlâr, *a.g.e.*, 18-19; R. A. Nicholson, *a.g.e.*, s. 16; B. Furûzanfer, *a.g.e.*, s. 48-49.

⁷ Eflâkî, *a.g.e.*, I, 56-57; Sultan Veled, *a.g.e.*, s. 242; Hocazade Ahmed Hilmi, *Hadikatü'l-Evliya*, s. 6-15; B. Furûzanfer, *a.g.e.*, s. 43; A. Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddîn*, s. 43.

⁸ Eflâkî, *a.g.e.*, I, 58-59; A. Câmî, *a.g.e.*, s. 633; Ferîdûn Sipehsâlâr, *a.g.e.*, 34; B. Furûzanfer, *a.g.e.*, s. 49-52.

⁹ Eflâkî, *a.g.e.*, I, 80-86; Ferîdûn Sipehsâlâr, *a.g.e.*, 35, 40; B. Furûzanfer, *a.g.e.*, s. 52-60.

Mevlânâ'nın Şam'dan döndüğü 630/1241 senesinde, hocası ve müridi Burhaneddîn Muhakkık Tirmizî Kayseri'de vefat etmiş, Mevlânâ Kayseri'ye giderek onun kitap ve risâlelerini Konya'ya getirmiştir. Hocasının vefatından sonra Mevlânâ'nın Konya'daki müderrislik günleri başlamıştır. 638-642/1241-1245 yılları arasında, babasının yolundan giderek medreselerde fıkıh ve diğer şer'î ilimler ilgili dersler vermiş, sarığını fakihler gibi sarmıştır. Diğer taraftan da babası ve onun halifesi Burhaneddîn Muhakkık Tirmizî'den intikal eden tasavvuf yolunda, etrafında müridler toplanmıştır. Yani Mevlânâ bu dönemde hem dînî ilimlerde müderrislik yapmakta, hem de babası ve hocası kanalıyla intikal eden tasavvuf yolunda müridlerini irşâd etmektedir.¹⁰

Babası vasıtasıyla tasavvuf yoluna giren ve ondan çok etkilenen Mevlânâ, Burhaneddin Muhakkık Tirmizî ile sulûkünü tamamlamış¹¹, şeyhinin vefatından sonra da onun yerine geçmiş ve Kübreviyye Tarîkatî'nin devamı olarak etrafına toplanan müridlerini irşâd etmiştir.¹²

Sadece birkaç yıl süren bu dönemin ardından, Mevlânâ'nın hayatında yeni bir dönemin başlangıcı olarak nitelenen, Şems-i Tebrizî ile tanışması safhası başlamıştır. 642/1244 yılı içinde Şems-i Tebrizî Konya'ya gelmiş ve bir vesile ile Mevlânâ Celâleddîn ile tanışmıştır.¹³ Mevlânâ'nın Şems-i Tebrizî ile tanışması ve bu tanışma neticesinde gelişen olaylarla ilgili özellikle menâkıb kitaplarında yeterince bilgi mevcuttur.¹⁴

Mevlânâ'yı ele alan kaynaklar, onun hayatının ikinci safhası olarak nitelenen, Mevlânâ ve Şems arasında diyalogları, Mevlânâ'nın Şems'le birlikteliği neticesinde ortaya çıkan coşkun ve cezbeli halini ve bu halin sonucunda da medreseyi, vaazları ve talebelerini terkettiğini, vaaz meclisleri yerine sema(sema'a) girdiğini, çarha, raksa başladığını, medreselerdeki ilmi tartışmaların yerine ney ve rebâb nağmesine kulak verdiğini bildirmektedirler.¹⁵ Bu durumu kıskanan Mevlânâ'nın talebeleri ve onu seven halk, Şems'in Konya'yı terk edip Şam'a gitmesine sebep olmuşlar, Şems'in ayrılışıyla sıkıntılı günler geçiren Mevlânâ, yazdığı mektuplarla Konya'ya dönmeye iknâ edemediği Şems'i geri getirmek üzere oğlu Sultan Veled'i Şam'a göndermiş ve Şems'in on altı aylık bir ayrılıktan sonra

¹⁰ B. Furûzanfer, *a.g.e.*, s. 60-64; R. A. Nicholson, *a.g.e.*, s. 16-17.

¹¹ Ferîdûn Sipehsâlâr, *a.g.e.*, s. 117; A. Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddîn*, s. 46.

¹² A. Yaşar Ocak, *Türk Sûfliğine Bakışlar*, s. 92-93.

¹³ Eflâkî, *a.g.e.*, I, 85; Ferîdûn Sipehsâlâr, *a.g.e.*, 116.

¹⁴ Eflâkî, *a.g.e.*, I, 89-105; A. Câmî, *a.g.e.*, s. 640-641; Ferîdûn Sipehsâlâr, *a.g.e.*, 35; B. Furûzanfer, *a.g.e.*, s. 75-91; R. A. Nicholson, *a.g.e.*, s. 17.

¹⁵ Eflâkî, *a.g.e.*, I, 92-93; Ferîdûn Sipehsâlâr, *a.g.e.*, 121-131; B. Furûzanfer, *a.g.e.*, s. 65-67, 88; A. Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddîn*, s. 66-73.

644/1247 yılında Konya'ya dönmesini temin etmiştir. Şems'in Konya'ya dönmesiyle coşkusu ve aşkı artan Mevlânâ yine Şems'le uzun sohbetlere dalmış, sema meclisleri tertip etmiş, fakîhlere mahsus elbisesini çıkartıp, Hind alacasından bir hırka yaptırmış ve başına bal rengi bir külâh giymiştir. Bu durum yine halkın, müritlerinin ve ulemanın kıskançlığına sebep olmuş ve Şems bir daha geri dönmek üzere 645/1247-48 yılı sonlarında ortadan kaybolmuştur.¹⁶

Şems'in kaybolmasından sonra, tamamen coşkunluk âlemine dalan Mevlânâ, gece gündüz sema' edip, şiir ve gazeller okumaya başlamış, bu hali sebebiyle de devrin ulemasıyla münakaşalara girmiştir. Kaynaklara göre bir süre de Şems'i aramak için Şam'a kadar gitmiş fakat onu bulmadan geri dönmüştür.¹⁷

Mevlânâ Celaleddîn, Şems bulmaktan ümidini kesip Konya'ya döndükten sonra, hayatının üçüncü safhası olan "irşad, eğitim ve terbiye" esasları üzerine yeniden bina ettiği uyarıcılık faaliyetlerine başlamıştır. Mevlânâ Şems-i Tebrizî yerine önce kendisinde Şems'in tezâhürünü bulduğu Selahaddin Zerkûb'u kendisine dost ve musahib edinmiş, Selahaddin Zerkûb'un 657/1265 yılında vefatıyla da, Çelebi Hüsameddîn'i dost ve musâhib olarak seçmiştir. Mevlânâ'nın en büyük eseri *Mesnevî*¹⁸ bu dönemde Çelebi Hüsameddîn'in isteğiyle te'lif edilmiştir.¹⁹

Mevlevîliğin onun adına tesis edildiği ve kısaca hayatını özetlemeye çalıştığımız Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, 5 Cemaziyelâhir 672/17 Aralık 1273 Pazar günü vefat etmiş ve babasının yanına defnedilmiştir.²⁰

Şems-i Tebrizî'den sonra aşk ve cezbeye dayanan, musîkî, sema' ve şiir ile yoğrulmuş, bir tasavvuf anlayışı sergileyen Mevlânâ, her ne kadar yaşadığı dönem içinde ortaya koymuş olduğu tasavvufî anlayışını ve yaşıntısını, bir tarikat tesisi maksadıyla yapmamışsa da, kendisinden sonra

¹⁶ Kaynaklar Şems'in öldürüldüğü veya ortadan kaybolduğu hususunda ihtilafıdır. Bk. Ferîdûn Sipehsâlâr, *a.g.e.*, 126-131; A. Câmî, *a.g.e.*, s. 639-643; B. Furûzanfer, *a.g.e.*, s. 91-108; A. Gölpınarlı, *Mevlânâ Celaleddîn*, s. 73-86.

¹⁷ Daha geniş bilgi için bk. Ferîdûn Sipehsâlâr, *a.g.e.*, 130-131; B. Furûzanfer, *a.g.e.*, s. 109-120; A. Gölpınarlı, *Mevlânâ Celaleddîn*, s. 86-94.

¹⁸ Mevlânâ en önemli eseri *Mesnevî*'den başka, *Dîvân-ı Kebir*, *Mektûbât*, *Mecâlis-i Seb'a* ve *Fihî Mâ Fih* gibi eserler telif etmiştir. Bu eserler ve Mevlânâ'ya isnât edilen diğer eserler için bk. B. Furûzanfer, *a.g.e.*, s. 200-229; A. Gölpınarlı, *Mevlânâ Celaleddîn*, s. 249-267.

¹⁹ Daha geniş bilgi için bk. Ferîdûn Sipehsâlâr, *a.g.e.*, 131-144; A. Câmî, *a.g.e.*, s. 643-645; B. Furûzanfer, *a.g.e.*, s.126-148; A. Gölpınarlı, *Mevlânâ Celaleddîn*, s. 104-123.

²⁰ Ferîdûn Sipehsâlâr, *a.g.e.*, 42-108; B. Furûzanfer, *a.g.e.*, s. 190-199; A. Gölpınarlı *Mevlânâ Celaleddîn*, s. 168-188; A. Yaşar Ocak, *a.g.e.*, s. 88-97, 122-147.

gelen halefleri tarafından tesis edilecek olan Mevlevîlik, Mevlânâ'nın ortaya koyduğu bu esaslar çerçevesinde yapılanmış, adâb ve erkânıyla bir tarikat halini almıştır.²¹

Mevlânâ daha sonra Şems'le tanışması neticesinde ortaya koyacağı coşkun ve cezbeli tasavvufî tavrına ait temelleri Burhaneddin Muhakkık Tirmizî'nin tasavvuf eğitimidenden almış fakat Şems'le konuşup görüşünceye kadar temkinli bir sûfi olarak yaşamıştır.²² Nitekim Mevlânâ, o dönemde Anadolu'da hakim olan İbn Arabî etkisi, Kübrevîlik, Melamîlik ve Kalenderîlik gibi tasavvufî anlayışları kendisinde toplayıp mezcetmiştir. Şems-i Tebrizî vasıtasıyla Melamîlik ve Kalenderîliğe sempati duymuş, fakat babası ve onun halifesi Burhaneddin Muhakkık Tirmizî'den aldığı zühdi tasavvuf anlayışını da bütün hayatı boyunca sürdürmüştür.²³

Diğer bir ifadeyle Mevlânâ, Necmeddîn Kübrâ'nın insanı esas alan, sünî esaslara dayalı ve kısmen zühdi nitelikli tasavvuf mektebi, Muhyiddin İbn Arabî'nin mükemmel bir metafizik ve mistik sistem halinde tasavvuf dünyasına sunduğu Vahdet-i Vucûd mektebi ve kaynağını Horasan mektebinden alan, coşkun bir ilahî aşk ve cezbeyle dayalı, zühdi ihmal eden Kalenderî tasavvuf anlayışını uyumlu bir biçimde, yepyeni bir sistemle birleştirip bağdaştıran bir tasavvuf yolu ortaya koymuştur.²⁴ Nitekim bu tasavvufî anlayış, Mevlevîlik tarihi boyunca mevlevîler arasında Şemsî ve Veledî kol diye bilinen iki ayrı tasavvuf neşesinin ortaya konmasında önemli bir âmil olmuş,²⁵ bu ikilik Mevlevî silsilesine de yansımış ve Şemsî olanlar, Mevlevî silsilesinin daha çok Alevî silsilesi sayılan ve imamlar yoluyla Cüneyd-i Bağdâdî'den Hz. Ali'ye ulaştırırken, Veledî olanlar ve Bahaüddin Veled'i Necmeddîn Kübrâ'nın halifesi sayanlar da, bu silsileyi Halvetî silsilesi kabul edilen Cüneyd-i Bağdâdî'den Hz. Ali'ye ulaştırırlar.²⁶

²¹ Mevlânâ'nın tasavvuf anlayışıyla ilgili geniş bilgi için bk. Ferîdûn Sipehsâlâr, *a.g.e.*, 131-144; A. Câmî, *a.g.e.*, s. 643-645; Mehmed Ziya, *Yenikapı Mevlevîhânesi*, s. 50-58; B. Furûzanfer, *a.g.e.*, s.126-148; A. Gölpınarlı, *Mevlânâ Celaleddîn*, s. 104-123, M. Z. Pakalın, *OTDTS*, II, 506-5514; Mehmet Önder, *Mevlânâ Hayatı Eserleri*, s. 145-182

²² A. Gölpınarlı, *Mevlânâ Celaleddîn*, s. 45-49.

²³ A. Yaşar Ocak, *a.g.e.*, s. 93-94.

²⁴ A. Yaşar Ocak, *a.g.e.*, s. 142; A. Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, s. 9.

²⁵ A. Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 204-243; H. Kâmil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 269.

²⁶ el-Harîrizâde Kemaleddin Efendi, *Tıbyânü Vesâilî'l-Hakâik*, III, 148-150; Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, I, s. 297-298; Hocazâde Ahmed Hilmi, *a.g.e.*, s. 4-5; A. Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 199-204.

B) MEVLEVÎLİĞİN KURULUŞU

Mevlevîlik, XIII. asır sonlarında Konya'da Mevlânâ Celâleddîn Rûmî adına, oğlu Sultan Veled tarafından kurulan tarîkatın adıdır. Bu tarîkat, "Efendimiz" anlamına gelen "Mevlânâ" adıyla anılan Belhli Celâleddîn Muhammed'e nisbet edilmiş, onun mûsikî, sema ve şiir gibi üç vasıtaya isnâd ettiği tarîkat anlayışı, vefatından sonra Konya'da gelişip, Anadolu Beylikler dönemi ve altı asırlık Osmanlı İmparatorluğu boyunca, Türk toplumunu yakından etkileyen tarîkatlardan birisi olmuştur.²⁷

Mevlânâ'dan sonra yerine geçen Hüsameddin Çelebi, Mevlânâ'yı sevenleri ve bağlılarını bir arada tutmuş fakat bir tarîkat ihdâs etmemiştir.²⁸ Hüsameddin Çelebi'den sonra Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled'in babasının makamına geçmesiyle birlikte, Mevlevîliğin tarîkat olarak kuruluş dönemi başlamıştır. Teşkilatçı bir kişiliğe sahip olan Sultan Veled, Mevlânâ türbesinin yapılmasını sağlamış, bu suretle Mevlânâ'yı sevenler için tekke anlamında bir merkez kurulmuştur. Zamanında görevde olan idarecilerle kurduğu yakınlık neticesinde türbeye vakıflar sağlamıştır. Amasya, Erzincan ve Kırşehir'e halifeler gönderip, Mevlevî tekkeleri açtırmış, bir yandan da tarîkatın usûl ve erkanını tespit ederek, Mevlevîliği kuralları törenleri sabit bir tarîkat haline getirmeye çalışmıştır.²⁹

Yine Sultan Veled döneminden (1284-1312) başlayarak Mevlevîler, Anadolu'da hüküm süren beyliklerle yakın temasa geçmişler, özellikle bey ailelerine nüfûz etmişler ve gayr-i sünnî unsurların tesirlerini hafifletip dengeleyerek, beylikler merkezlerinde mevlevîhâneler kurmuşlardır.³⁰

Sultan Veled döneminde Mevlânâ zamanından kalan mirasında etkisiyle daha çok toplumun üst kademelerine hitap eden ve beyliklerle sağlanan irtibat neticesinde, siyasi alanda da etkinlik gösteren ve toplumsal bir örgüt haline gelen tarîkat, idarî olarak da teşkilatlanmıştır. Bu teşkilatlanma neticesinde Çelebilik makamı ihdas edilmiş ve Mevlânâ Dergâhı kurulduğu andan itibaren Mevlânâ'dan hemen sonra onun ye-

²⁷ A. Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 244-266; a. mlf. *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, s. 3; F. Babinger-M. Fuad Köprülü, *Anadolu'da İslamiyet*, s. 54-55; Bediuzzaman Firûzanfer, *Mevlânâ Celâleddîn*, (F. Nafiz Uzluk'un Önsöz'ü), s. 3-9; Mehmet Önder, *Yüzyıllar Boyunca Mevlevîlik*, s. 5-6.

²⁸ Ferîdûn Sipehsâlâr, *a.g.e.*, s. 138,144.

²⁹ Mehmed Önder, *a.g.e.*, s. 81.

³⁰ *Eflâkî*, *a.g.e.*, s. 269, 323, 330-340, 347; P. Wittek, *Menteşe Beyliği*, s. 60-61; Feridun M. Emecan, "Saruhan Oğulları ve Mevlevîlik", s. 283-297.

rine geçen Hüsameddin Çelebi istisna kabul edilirse, mevlevîlik tarihi boyunca Sultan Veled'den sonra, Mevlânâ soyundan gelen ve kendilerine "Çelebi" veya "Çelebi Efendi"³¹ denilen şeyhler tarafından idâre edilmiştir. Mevlânâ'nın daha çok erkek evlatlarının idâre ettiği bu makamda "Çelebilik Makamı" denilmiştir³² Söz konusu bu süreç içerisinde; Sultan Veled ailesine mensup erkek üyelerden en yaşlısı, "Çelebi Efendi" unvanıyla Konya Mevlânâ Dergâhı postuna geçmesiyle tarîkat merkeziyetçi bir anlayış çizgisinde yönetilmiştir.³³

Bu makamda bulunan Çelebi Efendi, Mevlânâ'nın mutlak vekili ve bütün Mevlevî şeyhlerinin tek mercî kabul edilmiştir. Diğer Mevlevî dergâhlarında bulunan şeyhlerin posta tayin ve azli de kendisine aittir. Bütün dergâhlarındaki şeyh postlarının da sahibi odur. Hangi dergâhı ziyarete gitse, şeyh postu kendisine sunulması da bir Mevlevî geleneğidir.³⁴

Tarîkatın pîri Mevlânâ, onun halifesi Çelebi Hüsameddin ve tarîkatın kurucusu ve teşkilatçısı Sultan Veled'le birlikte, bu anlamda Mevlânâ Dergâhı postnişinleri/Çelebi Efendileri ve Çelebilik makamında bulundukları sürelerle ilgili bu gün elimizde listeler mevcuttur.³⁵

Veled Çelebi'den sonra yerine posta geçen Ulu Arif Çelebi (ö. 719/1319)³⁶ de babasının yolundan gitmiş ve babası tarafından ihdas edilen Mevlevî tarîkatının usûl ve erkanının yerleşmesini sağlamıştır. Mevlevîliğin yaygınlaşması için aşırı bir gayret içinde olan Ulu Arif Çelebi, bu maksatla ömrünün büyük bir kısmını tarîkatı yaymak maksadıyla se-

³¹ "Nâzik, efendi, edebli, okumuş, Çalab (Allah)'a nisbetle Allah adamı" gibi anlamlara gelen bu kelime, bir çok ilim ve sanat erbabına sıfat olmakla birlikte, Mevlânâ'nın soyundan gelen ve onun makamına geçen ve bu makamın gereği olarak bilgin ve edîb olmakla birlikte nezaket, kibarlığı ve zerâfeti şîâr edinen kimselere unvan olarak kullanılmıştır. Mevlevîlik tarihi boyunca genel olarak "Çelebi Efendi" tabiri de kullanılmış, baba tarafından Mevlânâ soyuna mensup olanlara "Zukûr Çelebi", ana tarafından mensup olanlara da "İnas Çelebi" denilmiştir. "Çelebi" ve "Çelebi Efendi" kelimeleri ile ilgili geniş bilgi için bk. A. Gölpınarlı, *Mevlevî Adab ve Erkanı*, s. 11; M. Zeki Pakalın, *OTDTS*, I, 342-345; Necati Elgin, "Dil ve Tarih Bakımından Çelebi ve Çelebilik" *Konya Halkevi Mecmuası*, s. 10-14; W. Barthold, "Çelebi", *İA*, III, 369; Mehmet İpşirli, "Çelebi" *DİA*, VIII, s. 259.

³² A. Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 151. M. Zeki Pakalın, *OTDTS*, I, s. 345.

³³ Mehmed Önder, *a.g.e.*, s. 81.

³⁴ A. Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 151-152; M. Zeki Pakalın, *OTDTS*, I, s. 345.

³⁵ Mevlânâ Dergâh'ı postnişinleri sıralaması için bk. Osman Şevki, *Mevlevî Şeyhleri*, s. 11-14; Şerifzade M. Fazıl Paşa, *a.g.e.*, s. 414-421; Veled Çelebi, *Konya Vilayeti Ahvâlî Umumiyye-i Tarihiyyesi*, s. 821; A. Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s.152-153.

³⁶ Sipehsâlâr, *a.g.e.*, s. 147; *Eflâkî*, *a.g.e.*, II, 303.

yahatle geçirmiş, gittiği bazı yerlerde mevlevîhâneler açmış³⁷, böylece Mevlevîlik, XV. asrın ilk yarısında Ulu Arif Çelebi ile birlikte teşkilatlanmasını tamamlamış, daha sonraki dönemlerde bu makama gelen Pîr Âdil Çelebi (ö. 864/1460) tarafından tarîkatın usûl ve erkânı, değişmemek üzere yerleştirilmiştir.³⁸

C) MEVLEVÎLİĞİN TEMSİLCİLİKLERİ; MEVLEVÎHANELER

Başta da ifade ettiğimiz gibi, Mevlânâ'nın vefatından sonra adına oğlu Sultan Veled tarafından kurulan Mevlevîlik, Mevlânâ'nın sağlığında ortaya koyduğu anlayış çerçevesinde tertip ettiği özel meclisler, dinî sohbetler, zikir ve sema toplantıları, vefatından sonra kendisine tâbî olanların gayretiyle, oğlu Sultan Veled tarafından bir sistem dâhilinde yaşatılmaya çalışılmıştır. Böylece ortaya çıkan Mevlevîlik, Konya bulunan Mevlânâ Dergâhı merkez olmak üzere, kısa sürede çelebilerin önderliğinde, gerek Mevlevî halifeleri gerekse Mevlevî tarîkatine müntesip zengin kişiler, beyler, paşalar ve sultanlar vasıtasıyla, Anadolu ve diğer İslâm beldelerinde yaygınlık kazanmış ve buralarda mevlevîhâneler tesis edilmiştir.³⁹

Tesis edilen bu mevlevîhâneler fonksiyonları bakımından âsitâneler ve zâviyeler diye iki gruba ayrılırlar. Farsça'da "kapı eşiği, kapı dibi, eşik yanı"⁴⁰ gibi anlamlara gelen "âstân" kelimesinden türetilen âsitâne, Türkçe'de "âstâne" veya "âsitâne" şeklinde kullanımı yaygınlık kazanmış ve Osmanlı devrinde, bir tarîkatın veya bir tarîkat kolunun merkezi olan tam teşekküllü tekkeler için isim olmuştur.⁴¹

Mevlevîlikte âsitânenin diğer tarîkatlarda bulunmayan farklı bir anlamı vardır. Bu tarîkat erkânına göre âsitâneler; içerisinde "rızâ" kelimesinin ebced karşılığı olan 1001 günlük çile çıkartılan, zâviyelere göre daha geniş bir alanda kurulan ve dervişlerin eğitim ihtiyaçlarına göre mî-

³⁷ Eflâkî, a.g.e., II, 278; A. Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 77. Ulu Arif Çelebi'nin hayatına dair geniş bilgi için bk. Eflâkî, a.g.e., II, 234-366; Ferîdûn Sipehsâlâr, a.g.e., s. 147-148.

³⁸ Ferîdûn Sipehsâlâr, a.g.e., s. 144-147; A. Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 100; Asaf Halet Çelebi, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, s. 196-198; Mehmed Önder, *Yüz Yıllar Boyunca Mevlevîlik*, s. 20-22, 39.

³⁹ Geniş bilgi için bk. Ahmet Eflâkî, a.g.e., II, 313, 337, 326; Seyyid Sahîh Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârihi'l-Mevlevîyye*, s. 104-192; Hocaşâde Ahmed Hilmi, a.g.e., s. 4-64; Abdûlbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 245, 330-335; F. Nafiz Uzluk, "Mevlevî Hilafetnâmeleri", *Vakıflar Dergisi*, IX, s. 383-386; Mehmed Önder, "Konya Mevlânâ Dergâhı Arşivi ve Mevlevîhâneler", *Osmanlı Araştırmaları*, sy. XIV, s. 141-142.

⁴⁰ Muhammed Tancî, "Âstân" md., *Mu'cemü'z-zehebî*, s. 37.

⁴¹ A. Gölpınarlı, *Mevlevîlik Âdab ve Erkânı*, s. 13; M. Zeki Pakalın, *OTDTS*, I, 94; Bahâ Tanman "Âsitâne", *DİA*, III, 485.

marî özellikler taşıyan dergâhlardır. Bir Mevlevî âsitânesi umûmiyetle geniş bir bahçe içerisinde bulunur ve semahâne, türbe, çilehâne, hücreler, selamlık, harem dairesi, mutfak ve kiler ve meşkhâneneden müteşekkil kısımlardan oluşan bir müessesedir.

Âsitânelerde, "matbah terbiyesi" denilen bir usûl takip edilmiştir. Toplumun her kesiminden yirmi beş yaşını geçmemiş, askerlik vazifesini ifâ etmiş, bekâr, müzmin yahut sirâyet edici bir hastalığı olmayan, sar'a veya akıl hastalıklarından biri ile malûl bulunmayan, "matbah-ı şerif" denilen, içinde yemekten ziyâde çiğ kimselerin piştiği mahalde yatıp kalkan ve "can" tabir edilen dervîş adayları yetiştirilmiştir.

Mevlevîliğin ilk dönemlerinden itibaren içerisinde çile çıkartılan büyük Mevlevî yapılarına âsitâne denildiği gibi küçük Mevlevî tekkelere zâviye tâbir olunmuş, zaviyeler âsitânelerden küçük olduğu için, zâviye şeyhleri de Mevlevî tarîkatı hiyerarşisinde mevki bakımından âsitâne şeyhlerinden aşağı tutulmuştur. Çile âsitânelerde çıkarılmış, dervişler bu tekkelerde yetiştirilmiş ve zâviyelerde hizmet etmek, çile sayılmamıştır.⁴²

Mevlevîler açısından zaviye; içlerinde çile çıkarılmayan fakat sema' meşk edip ayrıca ney üfleyen, kudüm çalan, ayin okuyan Mevlevî dervişlerinin bulunduğu mekânlardır. Bu zaviyelerin bazıları Konya'da Şems Tebrîzî, Ateşbâz Velî, İzmir'de Bahri Baba, Kayseri'de Burhâneddin Muhakkık Tirmizi, Halep'te Şeyh Ebu Bekir Vefai gibi bir Mevlevî büyüğünün türbesi yanına kurulmuştur.⁴³

Merkeziyetçi bir yapıya sahip olan Mevlevîliğin en önemli dergâhı içinde Mevlânâ'nın türbesi bulunan Konya Mevlânâ Dergâhıdır. Mevlevîlik tarihi boyunca, bu tarîkatın merkezi kabul edilen Mevlânâ Dergâhı'nın ilk çekirdeğini, Mevlânâ'nın babası Bahâeddin Veled (ö. 628/1231)'in defnedildiği kabir ve bu kabrin etrafına inşâ edilen birkaç derviş hücreleri oluşturmuştur.⁴⁴

Mevlânâ'nın vefatından sonra, Mevlânâ'nın halifesi Çelebi Hüsameddîn (ö.684/1285)⁴⁵ zamanında Sultan Veled (1226-1312)'in teşvi-kiyle, Konya yöneticilerinden Alameddin Kayser (ö. 683/1284), Mu'ineddin Süleyman Pervane ve karısı Gürci Hatun'nun da maddî des-

⁴² Veled Çelebi (İzbudak), *Konya Vilayetinin Ahvâl-i Umumiyye-i Tarihiyyesi*, s. 822; Şahabettin Uzluk, *Mevlânâ'nın Türbesi*, s. 161; A. Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 334.

⁴³ F. N. Uzluk, a.g.m., s. 385; B. Furûzanfer, a.g.e., s. VI (F.N. Uzluk'un Önsöz'ü).

⁴⁴ A. Eflâkî, a.g.e., I, 627; Hasan Özönder, *Konya Mevlânâ Dergâhı*, s. 3.

⁴⁵ Ferîdûn Sipehsâlâr, a.g.e., s. 144.

teği ile Mevlânâ'nın kabri üzerine bir türbe yaptırmıştır.⁴⁶ Bu türbe, Mevlânâ'yı sevenler için bir merkez halini almış ve türbeye bir çok vakıf geliri tahsis edilmiş ve bu tarihten sonra "Celâliye Vakıfları" adıyla müstesnâ vakıflardan sayılmıştır.⁴⁷ Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled zamanında teşkilatlanacak olan mevlevî tarikatının "huzur, huzûr-ı pîr" diye anılan bu merkez, tarikatın ilk kurulan dergâhı olmuştur.⁴⁸

Sultan Veled döneminde inşâ edilen ilk semahaneye ilave olarak yapılan diğer bölümleriyle Mevlânâ Dergâhı, XIV. asrın başlarında türbe, tekke ve matbahı ile Konya'nın en büyük tarikat merkezi haline gelmiştir.⁴⁹ İbn Batûta, 732/1332'de Konya'yı ziyareti ettiğinde, bu yapıdan bahsetmekte ve "Mevlânâ Celâleddîn'in türbesi yanında oluşan büyük bir zaviyede gelen ve geçenlere yemek verilmektedir" ifadesini kullanmaktadır.⁵⁰

Alameddin Kayser tarafından yaptırılan türbenin⁵¹ üzerine 798/1396 yılı sularında Karamanoğlu Alaaddin Ali Bey (1357-1398) tarafından "yeşil kubbe", yaptırılmıştır.⁵² Yine Karamanoğullarından Mehmed Bey ve İbrahim Bey kendi dönemlerinde, dergâhın hücrelerini ve türbeyi tamir ettirmişler, Fatih Sultan Mehmet 872/1467'de Konya Kalesi'nin tami-ri esnasında türbe ve müstemilatını da elden geçirtmiş ve türbeye bazı vakıflar bağışlamıştır. II. Bâyezit döneminde de türbenin iç tezyinatı yapılmış, 918/1512 tarihinde Yavuz Sultan Selim dergâh içine bir şadırvanı yaptırmıştır.⁵³

Sultan Veled zamanında inşa edilen semahane zamanla onarıma ihtiyac duyar hale gelince, Sadrazam Gedik Ahmed Paşa (ö. 887/1482) bu semahaneyi yeniden inşa ettirmiş,⁵⁴ Kanunî de Mevlânâ'nın türbesi yakınına iki minareli bir camiye, bu günkü mescidi ve bu mescide bitişik kubbe-i hadrâ'nın kuzeyinde bulunan semahaneyi yaptırmış⁵⁵ ve dergâha matbah, fırın ve kiler ve bazı derviş hücreleri ilâve ettirmiş⁵⁶, II.

⁴⁶ Eflâkî, a.g.e., I, 440, 441, II, 203-204; B. Furûzanfer, a.g.e., s. 156; M. Önder, a.g.e., s. 204-208; A. Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 24-25, 36; H. Özönder, a.g.e., s. 7-16.

⁴⁷ A. Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 24-25. Ayrıca Mevlânâ Dergâhı'nın vakıfları ile ilgili geniş bilgi için bk. İbrahim Ateş, "Hz Mevlânâ Dergâhı ile ilgili Vakıf ve Vakfiyeler", IX. Vakıf Haftası Kitabı, s. 29-31.

⁴⁸ Eflâkî, a.g.e., I, 440, 441; A. Gölpinarlı, a.g.e., s. 34-35, 330; F. Nafiz Uzluk, a.g.m., s. 383.

⁴⁹ Veled Çelebi İzbudak, *Hatıralarım*, s. IV.

⁵⁰ İbn Batuta, *Seyahatnâme*, I, 201.

⁵¹ Eflâkî, a.g.e., II, 203-204.

⁵² Şikarî, *Karamanoğulları Tarihi*, s. 106-107.

⁵³ Ş. Uzluk, a.g.e., s. 156, 105-106; İ. H. Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 650; İ. Ateş, a.g.m., s. 31.

⁵⁴ Mehmed Muhlis Bey, *Konya Rehberi*, s. 55; M. Fuad Köprülü, "Ahmed Paşa", *İA*, I, s. 198.

⁵⁵ İbrahim Peçevî, *Tarih-i Peçevî*, I, 426; Ş. Uzluk, a.g.e., s. 157. İ. Ateş, a.g.m., s. 31.

⁵⁶ *Tarih-i Peçevî*, I, s. 426; E. Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 161, III, 27; H. Özönder, a.g.e., s. 48.

Abdülhamid 1306/1888 yılında bu semahane genişletirilip tamir ettirmiştir.⁵⁷ Bu günkü matbah ise derviş hücrelerinin bir kısmı ile birlikte III. Murad'ın hayratıdır.⁵⁸

Mevlevî Tarîkatı'nın merkezi sayılan Konya'da, "Âsitâne-i Aliyye" de denilen Mevlânâ Dergâhı'ndan başka, bu özel anlamda âsitâne olan mevlevîhâneler şunlardır:⁵⁹

- 1-İstanbul Galata Mevlevîhânesi
- 2- İstanbul Yenikapı Mevlevîhânesi
- 3- İstanbul Beşiktaş/Bahâriye Mevlevîhânesi
- 4- İstanbul Kasımpaşa Mevlevîhânesi
- 5-Afyonkarahisar Mevlevîhânesi
- 6-Manisa Mevlevîhânesi
- 7-Halep Mevlevîhânesi
- 8-Bursa Mevlevîhânesi
- 9-Eskişehir Mevlevîhânesi
- 10-Kâhire Mevlevîhânesi
- 11-Gelibolu Mevlevîhânesi

A. Gölpınarlı, Konya'dan sonraki âsitâneler içinde önem sıralamasında birinci derecede Afyonkarahisar, ikinci derecede de Manisa ve Halep dergâhlarının geldiğini belirtmektedir.⁶⁰ M. Zeki Pakalın ise bu sıralamayı; Konya'dan sonra İstanbul, Manisa ve Gelibolu olarak vermektedir.⁶¹

Özellikle XIX. asırda önemli Mevlevî merkezleri halini alan İstanbul'daki beş mevlevîhânenin de dördü; Galata (Kulekapısı), Yenikapı, Beşiktaş (daha sonra Bahâriye), Kasımpaşa âsitâne kabul edilmiştir. Üsküdar ise fonksiyonu itibarıyla zâviye statüsünde kalmıştır.⁶²

⁵⁷ M. Muhlis Bey, *a.g.e.*, s. 55.

⁵⁸ Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BOA), Cevdet Evkaf Tasnifi (CE) 12400; M. Muhlis Bey, *a.g.e.*, s. 50-51.

⁵⁹ 1303/1886 senesi Konya Salnâmesi, s. 309-310; Veled Çelebi, *a.g.e.*, s. 822; Ş. Uzluk, *a.g.e.*, s. 161; A. Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 334; B. Tanman, *DİA*, III, 486-487.

⁶⁰ A. Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 334.

⁶¹ M. Z. Pakalın, *OTDTS*, II, 515.

⁶² 1303/1886 Konya Salnamesi, s. 309-310; Veled Çelebi, *a.g.e.*, s. 822; F. N. Uzluk, *a.g.m.*, s. 384; A. Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 334; B. Tanman, *a.g.md.*, *DİA*, III, 486-487; Muhiddin Celal Duru, *Tarihi Simalardan Mevlevî*, s. 162.

İlk Mevlevî zâviyeleri Mevlânâ zamanında Konya'da açılmıştır. Hânîkâh-ı Ziyâ ve Hânîkâh-ı Lâlâ isimli iki zâviye tesis edilerek, Mevlânâ tarafından Hüsameddin Çelebi buralara şeyh tayin edilmiştir.⁶³ Kaynaklar, Konya'da bu iki zâviyeden başka Dârü'z-zâkirîn ve Merace'l-bahreyn zâviyelerinin bulunduğundan bahsetmektedir.⁶⁴

Konya'da bu ilk dönemde tesis edilen bir başka Mevlevî zâviyesi de, Şems Zâviyesi'dir.⁶⁵ Konya'da Mevlânâ Dergâhına bağlı olarak bulunan diğer Mevlevî zâviyeleri ise, Âteş-bâz Velî Zâviyesi⁶⁶, Meram'da Turud yöresinde bulunan Cemel Ali Zâviyesi⁶⁷ ve Mevlânâ Dergâhı'nın güneybatı yönünde, Pîrî Mehmet Paşa Mahallesi'nde bulunan Pîrî Mehmet Paşa Zâviyesi'dir.⁶⁸

Mevlânâ'dan sonra yerine geçen Hüsameddin Çelebi ile başlayıp, Veled Çelebi ve Ulu Arif Çelebi zamanında ve daha sonraki devirlerde, bizzat halifeler tarafından, Konya dışında da Mevlevî tekkeleri –ki bunların çoğu zaviyedir– kurulmuştur. Amasya'da Çelebi Hüsameddin'in halifesi Alaaddin, Kırşehir'de Veled Çelebi'nin halifelerinden Süleyman, Erzincan'da Hüseyin Hüsameddin, Karaman'da Ulu Arif Çelebi halifelerinden Mehmed Bey, Niğde'de Nasûhiddin Sebbağ⁶⁹ tarafından açılmıştır. Bahsi geçen dönemde, diğer merkezlerde kurulan Mevlevî tekkeleri de aynı şekilde kurulmuştur.⁷⁰ Kütahya Dergâhın banisi, Sultan Veled'e müntesiblerinden "Kütahya Fatihî" diye bilinen Emir İmadüddin Hezâr Dinârî'dir.⁷¹ Karahisar Mevlevîhânesinin banisi de Ulu Arif Çelebi'yi Afyon'da misafir eden Sahipoğlu Ahmed Bey'dir.⁷²

XIV. asırdan itibaren Anadolu'da ve Anadolu dışında Osmanlı Devleti'nin egemen olduğu ülkelerde daha önce ismi geçen Mevlevî tekkelere ilaveten daha sonraki dönemlerde de bir çok Mevlevî zâviyesi açıl-

⁶³ Eflâkî, a.g.e., II, 169-173.

⁶⁴ Yusuf Küçükdağ, "Les Zaviyas Mevlevîtes a Konya (Konyada Mevlevî Zâviyeleri)", *Osmanlı Araştırmaları*, XIV, s. 118.

⁶⁵ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, III, 26; Sakıb Dede, *Sefine-i Mevlevîyye*, I, 204, 207, 336; A. Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 330.

⁶⁶ Sakıb Dede, *Sefine-i Mevlevîyye*, I, 211-212; A. Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 332; Y. Küçükdağ, a.g.m., s. 124.

⁶⁷ Sakıb Dede, *Sefine-i Mevlevîyye*, I, s. 215-216; 1303/1886 *Konya Salnâmesi*, s. 311; 1306/1888 *Konya Salnâmesi*, s. 241; Konyalı, a.g.e., s. 498-499, 777-778; Y. Küçükdağ, a.g.m., 124.

⁶⁸ Y. Küçükdağ, "Konya'da bir Mevlevî Manzumesi (Piri Mehmed Paşa Zâviyesi ve Vakfiyesi)", *IX*159-178.

⁶⁹ Eflâkî, a.g.e., II, 313

⁷⁰ A. Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 245-333.

⁷¹ KMMA, Dosya No: 51/29; Sultan Veled, *Dîvân-ı Sultan Veled*, s. 86-87; Sakıb Dede, *Sefine-i Mevlevîyye*, I, 45; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, s.23-24.

⁷² Eflâkî, a.g.e., II, 288.

mıştır. XV. asırda Bosna Sancakbeyi İsa Bey (1440-1463), 865/1462 yılında Saraybosna Mevlevîhânesini kurmuştur.⁷³

XVI. asrın ortalarında vefat eden *Gülşen-i Esrâr* müellifi Şâhidî'nin naklettiğine göre; bu asırda Mevlevîlik köylere kadar yayılmış ve Anadolu'da bir çok yerinde halkı tamamen mevlevîlerden oluşan Mevlevî köyleri kurulmuştur.⁷⁴

İlk dönemlerde köylere kadar bir çok yerleşim yerinde tesis edilen mevlevîhâneler, XVI. asrın başlarından itibaren Mevlevîliğin köyden kasabaya, kasabadan şehirlere çekilmeye başlamasıyla, daha çok beyler, paşalar ve vezirler gibi devlet erkanı tarafından tesis edilmiştir. Mesela; Kilis Mevlevîhânesi 931/1525'de eşraftan Ali Ağa tarafından⁷⁵, Selanik ve Üsküb Mevlevîhânesi 1024/1615 tarihinde Ekmekçizâde Ahmed Paşa (1026/1617) tarafından⁷⁶, Peçoy (Peçu, Peç) (Macaristan) Mevlevîhânesi 1076/1665'te Gazi Hasan Paşa tarafından⁷⁷, Kayseri Mevlevîhânesi 1086/1675'te Bayram Paşa tarafından⁷⁸, Yenişehir Mevlevîhânesi yine eşraftan Hacı Ahmed tarafından tesis edilmiştir ki bunların çoğu Mevlevî zâviyesi statüsünde kalmıştır. Bunlardan başka Bursa Mevlevîhânesi Ahmed Cunûnî Dede tarafından, Tavşanlı Mevlevîhânesi Esif Mehmed Dede tarafından, Gelibolu Mevlevîhânesi Ağazâde Mehmed Hakîkî Dede tarafından bina edilmiştir.⁷⁹

XVI. asırda Ulu Arif Çelebi'nin yolunu takip eden Dîvâne Mehmed Çelebi de, bu dönemde Mevlevîliğin yayılmasında önemli katkı sağlamış, Lazkiye, Mısır (Kahire), Cezayir, Sakız, Eğridir, Sandıklı, Midilli, Muğla, Burdur ve İstanbul'daki Galata (Kulekapısı) Mevlevîhâneleri ve rivâyetlere göre Fars ülkesindeki mevlevîhâne ve Halep Mevlevîhânesi onun zamanında ve onun gayretiyle açılmıştır.⁸⁰ Mevlevîliğin yayılmasına Dîvâne Mehmed Çelebi'den başka Kütahya Mevlevîhânesi şeyhi

⁷³ Jasna Samić, "Le Tekke Mevlevî De Bembasa A Sarajevo", 162-163.

⁷⁴ A. Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 245-246; Nejat Göyünç, "Osmanlı Devletinde Mevlevîler" s. 351, 355.

⁷⁵ O. Cezmi Tuncer, "Kilis Mevlevîhânesi", 259-260.

⁷⁶ Seyyid Sahih Ahmed Dede, *Mecmûatü'l-Tevârihi'l-Mevlevîyye*, s. 162; M. Ali Uz, "Saraybosna'da İsa Bey Mevlevîhânesi", s. 102.

⁷⁷ Mehmet Ziya, *Yenikapı Mevlevîhânesi*, s. 149-152; A. Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 335; Gabor Agoston, "Macaristan'da Mevlevîlik ve İslam Kültürü", 5-9.

⁷⁸ Evliya Çelebi, *Seyahatname*, IX, s. 70

⁷⁹ A. Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 247.

⁸⁰ Ali Enverî, *Semahâne-i Edeb*, s. 61-64; A. Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, 122, 334.

Celâleddîn Ergun Çelebi (ö. 775/1373) ve Yusuf Sîneçâk (ö. 953/1546) da katkıda bulunmuştur.⁸¹

Bunlara ilave olarak, Anadolu'da ilk tesis edilen mevlevîhânelerden biri kabul edilen Sivas Mevlevîhânesi⁸², Mevlânâ'nın torunu Ulu Arif Çelebi tarafından kurulmuş, daha sonra Köprülü Mehmed Paşa (ö.1072/1661) bu dergâh(inşa etmiş)ı yenilemiş⁸³, Zıralı Recep Paşa (ö. 1218/1803)⁸⁴ ise dergâha bir köşk ilave etmiş ve yapıyı yenilemiş ve bazı vakıflar tahsis etmiştir.⁸⁵

Evliya Çelebi'ye göre de, Mevlevîliğin Konya ile Halep arasında en görkemli tekkelerinden biri sayılan Ayıntab/Gaziantep Mevlevîhânesi, IV. Murad döneminde, Ayıntab Sancak Beyi Türkmen Mustafa b. Yusuf tarafından 1048/1638 yılında yaptırılmıştır.⁸⁶

Bazı şehirlerde de Konya Mevlânâ Dergâhının tensibleriyle Mevlevî dedeleri mevlevîhâneler açmıştır. Bunlardan bazıları da; Bursa'da Ahmed Cunûnî Dede'nin, Tavşanlı'da Esif Mehmed Dede'nin, Gelibolu'da Ağazâde Mehmed Hakîkî Dede'nin açtığı mevlevîhânelerdir.⁸⁷ Samsun Mevlevîhânesi de, Sultan Abdülaziz zamanında, 1279/1862 senesinde, Antalyalı Hasan Dede tarafından musalla arsası⁸⁸ üzerine inşa edilmiştir.⁸⁹

XV. ve XVI. asırlarda Anadolu'da ve Rûmeli'deki Şîî-Bâtınî cereyanlara karşı Osmanlılar mevlevîlere itibar etmişlerdir. Kaynaklarda Sultan II. Murad tarafından 837/1433 tarihinde tesis edildiği nakledilen Edirne Mevlevîhânesinin de bu amaçla tesis edildiği düşünülebilir.⁹⁰ XVIII. asrın sonları ve XIX. asrın başlarında ise bu politikanın yerini kendisi Mevlevî olan III. Selim'in de gayretleriyle, Yeniçeri ocağında Bektaşîlerin yerine Mevlevîleri ikâme etme düşüncesi almıştır.⁹¹

⁸¹ A. Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s.122-127; Mehmed Önder, *Yüz Yıllar Boyunca Mevlevîlik*, s. 79-80.

⁸² Nejat Göyünç, "Sivas Mevlevîhânesi", *IX. Vakıf Haftası Kitabı*, s. 83.

⁸³ KMMMA, Dosya No: 51/40, 65/4; N. Göyünç, a.g.m., s. 84.

⁸⁴ *Sicill-i Osmânî*, II, 374; Ö. Demirel, "Sivas Mevlevîhânesi ve Mevlevî Şeyhlerinin Sosyal Hayatlarına Dair Tespitler" *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sy. 2, s., s. 218.

⁸⁵ KMMMA, Dosya No: 65/4; Eflâkî, a.g.e., II, s. 259-269.

⁸⁶ Barîhüda Tanrıkorur, "Gaziantep Mevlevîhânesi", *DİA*, XIII, 475.

⁸⁷ A. Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 247.

⁸⁸ BOA, Sadaret Evrâkı Mektûbî Kalemî, (SE. MK. MVK. KISIM IV) 3084/146/91, (26 Za 1278/1861)

⁸⁹ KMMMA, Dosya No: 87/11, 87/35.

⁹⁰ KMMMA, Dosya No: 68/32.

⁹¹ A. Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 269.

Özellikle XVII. ve XVIII. asırlar içerisinde Mevlânâ Dergâhı'nda postnişinlik makamında bulunan Hüseyin, Abdülhalim, Karabostan, Abdülhalim, Sadreddin ve Arif Çelebiler zamanında devlet üst düzey yöneticileriyle tesis edilen yakınlıklar neticesinde, mevcut dergâhların varidatı artmış ve yeni dergâhlar açılmıştır.⁹²

Mevlânâ ve oğlu Sultan Veled dönemlerinden başlayarak tarîkatın yapısı gereği sürekli üst düzey yöneticilerle yakınlık içinde gelişip büyüyen ve yayılan Mevlevîlik XVII. asra kadar, gerek çelebiler gerekse diğer tarikat mensuplarıyla bu özelliğini devam ettirmiş ve vezirler beyler ve paşalar tarafından inşa edilen Mevlevî dergâhlarının, tamirleri de padişah emriyle hazineinden karşılanmış ve Mevlevîlik XVII. asırdan itibaren adetâ bir devlet müessesesi halini almıştır.⁹³

Kurulan bu Mevlevî zaviyelerine, Ulu Arif Çelebi ve Divane Mehmed Çelebinin bıraktığı halifeler hariç tutulursa, ilk yıllarda dergâhı açmak veya açılan dergâha şeyhlik yapmak üzere gönderilen Mevlevî dedeleri postnişin olmuş, bunların vefatından sonra varsa oğulları, yoksa aileden ehil bir kişi olan Mevlevî dervîşi o tekkeye postnişin olmuştur. Ancak zamanla Mevlevîlik yayılıp geliştikten ve dergâhlara zengin vakıflar bağlandıktan sonra bu uygulama değişmiş, Mevlevîhânelere şeyh ataması Konya'da bulunan ve tarîkatın aynı zamanda idari lideri olan Çelebi Efendi'nin rızası ve işaretiyle, belirli kurallar çerçevesinde gerçekleştirilmiştir.⁹⁴

Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde var olan Mevlevî zâviyeleri, İmparatorluk küçüldükçe Belgrad, Bosna, Filibe, Peçoy, Vodine, Yenişehir gibi devlet sınırları dışında kalan yerlerdeki mevlevîhânelerin mühim bir kısmı kapanıp tarihe gömülmüş, Mevlevîliğin yüksek zümreye mal olması ve köylerden kasabalardan şehirlere çekilmesiyle ve buna bağlı olarak vakıflarının azalmasıyla da, Demirci, Marmaris, Niğde, Tavşanlı gibi küçük yerlerdeki mevlevîhânelerden geriye bir zâviye, bir şeyh

⁹² Muzaffer Erdoğan, "Mevlevî Kuruluşları Arasında İstanbul Mevlevîhâneleri", s. 18. Mevlevîhânelerle ilgili bu gelişmelerle birlikte, XVII. ve XVIII. asır içinde, zaman zaman sarayla olan anlaşmazlıklar veya bir takım ulemanın (Kadıızâdeler, Vâni Efendi gibi) jurnallemeleri neticesinde Konya Mevlevîhânesi de dahil olmak üzere birçok Mevlevî dergâhı kapanma tehlikesi geçirmiş, özellikle Anadolu'da bulunan dergâhlardan bazıları kapatılmış ve bütün Mevlevîlere sema' yasağı konmuştur. Sakıb Dede, semânın yasak edilmesi üzerine bir haftada bine yakın Mevlevî'nin öldürüldüğünü, bir kısmının da seyahate çıktığını söyler. 1077/1666 yılı sonlarına rastlayan bu yasak Mevlevîler arasında "Yasağ-ı bed" diye isimlendirilmiş ve 1095/1684'e kadar yaklaşık on sekiz yıl sürmüştür. bk. Sakıb Dede, *Sefine-i Mevlevîyye*, I, 180; A. Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 168.

⁹³ A. Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 248.

⁹⁴ Mehmed Önder, *Yüz Yıllar Boyunca Mevlevîlik*, s. 82.; M. Erdoğan, a.g.m., s. 352-356.

ve birkaç dervişten başka bir şey kalmamıştır. Öyle ki, muhibsizlikten, neyzensizlikten zâviyelerde icra edilen mukabeleler yapılamaz olmuştur.⁹⁵

Son dönemler diyebileceğimiz XIX. asırda ise, şeyhlik bir miras malı gibi henüz çocuk yaşta dahi olsa babadan oğula geçmiş, kardeşler ve diğer Mevlevî şeyh namzetleri arasında çekişmelere sebep olmuş, güç, hatır ve yakınlık geleneğe üstün tutulur hale gelmiştir.⁹⁶

Mevlevîliğin tarih sahnesine çıktığı XIV. asırdan, içtimâî faaliyetlerinin yasaklandığı 1925 yılına kadar geçen süre içinde Anadolu'da, Balkanlarda ve diğer İslam Beldelerinde 100'ün üzerinde Mevlevîhane faaliyette bulunmuş, tekkelerin kapatıldığı 1925 yılında ise bu dergahlardan bizim tespit edebildiğimiz 82 tanesi faaliyet göstermektedir.⁹⁷

Mevlevîlik, Osmanlı İmparatorluğu'nun pay-ı tahtı olan İstanbul'da ilk dergâhını Fatih Sultan Mehmed (1451-1481) zamanında, kiliseden camiye çevrilen ve daha sonra Kalenderhâne Zâviyesi olarak dervişlere tahsis edilen⁹⁸ binada, tam manasıyla bir Mevlevî Dergâhı şeklinde açmıştır.⁹⁹ Daha sonra 897/1491 senesinde, II. Bâyezid dönemi devlet adamlarından İskender Paşa (1481-1512) Galata Mevlevîhânesini¹⁰⁰, 1006/1597 tarihinde Yeniçeri Katibi Malkoç Mehmed Efendi (ö. 1056/1646) Yenikapı Mevlevîhânesini¹⁰¹, 1030/1621 tarihinde Ohrili Hüseyin Paşa (ö. Mayıs 1031/1622) Beşiktaş Mevlevîhânesini¹⁰², XVII. yüzyılın ikinci çeyreğinde, 1032/1623-1041/1631 tarihleri arasında Sırrî Abdî Dede Efendi (ö. 1041/1631) Kasımpaşa Mevlevîhânesini, 1205/1790 senesinde de Halil Nûman Dede Üsküdâr Mevlevîhânesini kurmuştur.¹⁰³

İstanbul Mevlevîhâneleri, İstanbul merkezli Osmanlı tarikat kültüründe tarih boyunca çok önemli bir yere sahip olmasına rağmen, İstanbul'daki diğer tarikatlerin çoğundan daha az sayıda tekkeye sahip olmuştur. Bunun başlıca sebebi de, diğer tarikatlardan farklı olarak Mevlevîliğin bazı araştırmacıların "popüler sûfizm" diye adlandırdıkları, ge-

⁹⁵ A. Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 335.

⁹⁶ M. C. Duru, *a.g.e.*, s. 158.

⁹⁷ Sezai Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 234.

⁹⁸ Hüseyin bin İsmail Ayvansarayî, *Hadikatü'l-Cevâmî*, I, 166; M. Baha Tanman, "İstanbul Mevlevîhâneleri", *Osmanlı Araştırmaları*, sy. XIV, s. 178.

⁹⁹ A. Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 336-337.

¹⁰⁰ Can Kerametli, *Galata Mevlevîhânesi Divan Edebiyatı Müzesi*, s. 18-19.

¹⁰¹ M. Ziyâ, *Merâkiz-i Mühimme-i Mevlevîyyeden Yenikapı Mevlevîhânesi*, 35.

¹⁰² Ayvansarayî, *Hadikatü'l-Cevâmî*, II, 104; A. Süheyl Ünver, "Beşiktaş-Çırağan Mevlevîhânesi Hakkında", s. 166'dan naklen.

¹⁰³ *Sefîne-i Evliyâ*, V, 225.

niş tabanlı tasavvuf hayatı yerine, başından beri tasavvuf kültürünün klasik boyutunu temsil etmesi, düşüncesi, edebiyatı, musikisi, irfanı, âdâb ve erkânı ile daha seçkin bir düzeye hitap etmesi olduğu kabul edilmiştir.¹⁰⁴

Mevlevîlik, İstanbul'a girmesiyle birlikte tarîkatın yapısı gereği üst düzey yöneticilerden ve entellektüel çevrelerden yüksek teveccüh görmüş ve İstanbul tekkeleri bu kesimler tarafından sürekli görüp gözetilmiştir. Mevlevîliğe muhib olanlar ve intisap edenler, kadılardan, divan kâtiplerinden, resmî memurlardan, valilerden, mevki sahibi yüksek kişilerden, beylerden, beyzâdelerden, yahut da Hâlet Efendi'nin imamına varıncaya kadar bütün adamları gibi, beylerine, efendilerine uyan etbâdan ibarettir. Bunlar arasında halk tabakasına mensup olanlar pek az görülmektedir.¹⁰⁵

Mevlevîlik, kurulduğu XIII. asırdan Türkiye Cumhuriyetinde tekkelerin kapatıldığı XX. asrın ilk çeyreğine gelinceye kadar, gerek Mevlânâ'nın şöhreti ve eserlerinin etkinliği, gerekse tarîkatın ilk dönemlerinde sosyo-kültürel ve siyasal etkenlerden faydalanarak, kısa sürede bir çok merkezde Mevlevî tekkeleri tesis ederek yayılmıştır. Fuad Köprülü'nün ifâdesiyle; "Osmanlı Devleti'nin kurulmasından sonra da toplumda ve siyâsî çevrelerde etkinliğini sürdüren Mevlevîlik, mûsikî, sema ve şiir gibi üç vasıtaya isnat ettiği tarîkat anlayışıyla, Osmanlı şehirlerinde ve yüksek mahfillerde daima taraftar bulmuş, birer sanat merkezi olan tekkeleri her zaman rağbet görmüş, Mevlevî şeyhleri de mevcut sosyal ve siyâsî nizamı muhafaza ve saraya karşı her zaman itaatkar davranarak siyâsî ve dînî kıyamdan daima uzak durmuşlardır." Osmanlı'nın fethettiği her bölgeye Türk kültürünü taşıyan birer elçi görevi gören Mevlevîler, böylece Osmanlı sınırları içinde Mısır, Suriye, Irak ve Azerbaycan'dan Avrupa içlerinde Peçu'ya kadar her tarafa Mevlevî zâviyeleri açmışlar ve mahdud bazı zamanlar istisna edilirse Mevlevîlik hükümet tarafından aslâ takibata alınmamıştır.¹⁰⁶

C) MEVLEVÎLER VE GÜZEL SANATLAR

Mevlevî dergâhları Mevlânâ'nın tarikat anlayışını musiki, sema ve şiire isnat etmesi sebebiyle faaliyette bulundukları süre içerisinde birer konservatuar, edebiyat mektebi ve güzel sanatlar akademisi olarak görev yapmışlardır. Bu çerçevede mevlevîhanelerden klasik Türk musikisinin

¹⁰⁴ B. Tanman, a.g.m., s. 177-178.

¹⁰⁵ A. Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 256.

¹⁰⁶ F. Köprülü, a.g.e., s. 54-55; A. Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 245-248.

en önemli temsilcileri, divan edebiyatının zirveleri ve güzel sanatların nadide örneklerini sunan sanatçılar yetişmiştir.

1) Musiki

Tarîkat toplulukları içinde musîki ve semânın bir vecd unsuru olarak zikir meclislerinde, Mevlânâ döneminde ve ondan önceki dönemlerde var olduğu bilinmekle birlikte¹⁰⁷, daha sonra Mevlevî mûsikîsi diye isimlendirilecek olan mûsikînin, Mevlânâ ile başladığı hususunda bütün kaynaklar müttefiktir.¹⁰⁸ Bu mûsikî, Mevlevî semânının icrâsı için meydana gelmiş olduğundan, semâ mukabelelerinin başladığı devirden itibaren -ki bu gün ki tertibiyle olmasa bile Mevlânâ döneminde önceden tasarlanmamış zamanlarda semâ yapıldığı bilinmektedir- var olmuştur.¹⁰⁹ Mevlânâ'nın meclislerinde neyzenlerin, rebabzenlerin ve hânendelerin olduğunu da, Eflâkî başta olmak üzere diğer menâkıb kitapları bildirilmektedir.¹¹⁰

Mevlânâ'nın *Mesnevî*'nin ilk beyitlerinde, "ney"e yer vermesi, sazlıktan koparılan neyi, asıl vatanından ayrılan "ruh" olarak takdim etmesi ve bununla Rabb'ine kavuşmanın hasretini çeken "insan-ı kâmil"i remz etmesi de, Mevlevîlikte mûsikînin ehemmiyetine katkı yaptığı düşünülmüştür.¹¹¹

Sultan Veled devriyle birlikte semâ meclislerinde, bestelenen âyinler okunmaya başlanmıştır. Mevlevî mûsikîsinin kendisi olan âyinler denince; "mülga mevlevîhânelerde çalınıp okunan eserler" manası anlaşılır. Bu eserler Klasik Türk Mûsikîsi sistemi dahilinde, dînî duygulara tercüman olacak üslupta bestelenmiş "âyin-i şerifler"¹¹²dir. Bu âyinler de tarihî seyirleri içerisinde; İtrî'ye kadar, İtrî'den İsmâil Dede'ye kadar ve İsmâil Dede sonrası olmak üzere üç grupta ele alınmıştır. Üç ayrılan bu süreçte, Mevlânâ'nın yolundan gidenlerce belirlenin tarîkat erkân ve âdâbı gibi âyin şekli de, onun fikir ve işâretlerinin ilhâmı ile oluşmuştur. Mevlevîlikte semâ törenleri esnasında, sadece ism-i Celâl (Allah) kelimesinin tekrarıyla zikredilmiş, zikir sessizce gerçekleştirilmiştir. Âyinde bu zikir duyulmadığı, yalnızca icrâ edilen mûsikî duyulduğu için, Mev-

¹⁰⁷ Asaf Hâlet Çelebi, "Mevlânâ'da Sema", s. 529; Süleyman Uludağ, *İslam Açısından Mûsikî ve Semâ*, s. 357-370; Abdülbâkî Gölpınarlı, *Mevlevîlik Adab ve Erkanı*, s. 49-54.

¹⁰⁸ H. Can, "Mevlevîlikte Mûsikî ve Mûsikîde Mevlevîler", s. 32; A. H. Çelebi, a.g.m., s. 528.

¹⁰⁹ Ethem Üngör, "Mevlevî Mûsikîsi", *Yeni Mûsikî Mecmuası*, sy. 142, s. 307-308.

¹¹⁰ Eflâkî, a.g.e., I, 178-180, 193-199, 252, 280, 304-305, 323; Sipehsâlâr, *Risâle (Mevlânâ ve Etrafındakiler)*, s. 70-73.

¹¹¹ Mevlânâ Celâleddin Rûmî, *Mesnevî*, I, 1-2; Saadettin Nuzhet (Ergun), "Mevlânâ'nın Türk Şiiri ve Mûsikîsi Üzerindeki Tesirleri", *Konya*, s. 112.

¹¹² Saadettin Heper, *Mevlevî Âyinleri*, Konya 1974, s. 368-374.

levîlikte mûsikî bu açıdan da önem kazanmıştır. Öteki tarikat âyinlerinde kullanılmayan ney, rebâb, tanbûr, ûd gibi sazların kullanılması da Mevlevî mûsikîsinin ayırt edici özelliklerindendir.¹¹³

Mevlevî mûsikîsi, yukarıda kısaca verdiğimiz tarihi seyir içerisinde mevcut bütün dergâhlarda, âyin günleri semâ' meclislerinde icrâ edilmiştir.¹¹⁴

Özellikle XIX. asrın ilk yarısında Türk mûsikîsi tabii seyrini devam ettirerek en yüksek derecesini bulmuştur. Bu dönem içerisinde mûsikînin bu derecelere gelmesinde, kendisi de bir mûsikîşinas olan, yapmış olduğu besteler tüm mûsikî çevrelerince bilinen III. Selim'in, mûsikîşinaslara karşı büyük teveccüh göstermesi ve onları himaye etmesi, bu sanatın ülke dahilinde yükselmesinde büyük bir amil olmuştur. O'nun döneminde bu sahada, Türk Mûsikîsi'nin büyük ustası İsmâil Dede Efendi gibi bir dâhî yetişmiştir. Yine bu dönemde II. Mahmud'un da mûsikîşinaslara karşı daima taltifkâr tavırlar içinde olduğunu, kendisi her ne kadar III. Selim gibi bestekar olmasa da, sarayda tertip ettiği küme fasıllarında mûsikîşinas şeyhleri ve dervişleri görmekten büyük mutluluk duyduğunu bilmekteyiz.¹¹⁵

Bu iki padişahın âzamî gayretleri, mûsikîşinas bestekarları, müezzinleri, hânende ve sâzendeleri himaye etmeleri ve onlara ihsanlarda bulunmaları, XIX. asrın birinci yarısında, dinî ve lâdinî mûsikînin gelişmesinde büyük etken olmuştur. Bu asrın ikinci yarısında, bu rağbetin yavaş yavaş azalması neticesinde Türk mûsikîsinde bir yavaşlamanın olduğu görülmektedir. Gerek klasik mûsikîde gerekse cami ve tekke mûsikîsinde bariz bir durgunluk varlığını hissettirir olmuştur. Olgun eserler ortaya koyan bestekarlar azalmış, evvelce vücûda getirilen sanatkarâne mahsuller unutulmaya başlanmıştır.

Dînî mûsikî alanında XIX. asırda bilhassa Mevlevî mûsikîsi, bu verdiğimiz genel değerlendirmelerin dışına çıkmaktadır. Bu asırda Mevlevî mûsikîsinde özellikle âyin besteciliğinde büyük bir gelişme içindedir. Bu asır öncesi dönemlerde, Mevlevî âyinlerinin miktarı 3-5 sayısıyla mahdût iken, XIX. asırda bu tarz dînî bestelerin sayısı 56'ya çıkmıştır.¹¹⁶ Mevlevî mûsikîsinin de bu asırda bu dereceye yükselmesinde, Mevlevîliğe karşı

¹¹³ A. Gölpınarlı, *Mevlevîlik Adab Ve Erkânı*, s. 48-109; O. Şevki Uludağ, "Mevlânâ ve Mûsikî", *Türk Mûsikîsi Dergisi*, III/25, s. 4-21.

¹¹⁴ A. Gölpınarlı, *Mevlevî Adab ve Erkânı*, s. 99-100.

¹¹⁵ Saadettin Nuzhet Ergun, *Türk Mûsikî Antolojisi*, II, 399-401.

¹¹⁶ A. Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 457-459; Saadettin Heper, *Mevlevî Âyinleri*, s. 368-374.

özel ilgileri bulunan devrin Osmanlı padişahlarından III. Selim ve II. Mahmud'un büyük tesirleri olmuştur. II. Mahmud'un oğlu olan Sultan Abdülaziz de hat ve mûsikîye karşı aşırı ilgisi bulunan bir padişaktır. İ. Mahmud Kemal'in padişahın başkatibi Atıf Bey'den naklettiğine göre; mûsikîşinaslığı ön plana çıkmış, her saza âşına ise de tarîkat-ı Mevlevîyyeye muhabbetinden dolayı ney üflemeye meraklıdır.¹¹⁷

Mevlevîliğe karşı büyük bir ilgisi bulunan ve kendi icadı olan "Sû-zîdilârâ" makamıyla bir Mevlevî âyini besteleyen III. Selim, kendi döneminin mûsikîşinas Mevlevî şeyhlerinden Ali Nutkî Dede ve Abdülbâkî Nâsır Dede'ye daima teveccühkâr davranmıştır. Abdülbâkî Nâsır Dede'nin de bestelemiş olduğu iki eserini III. Selim'e ithaf etmesi de, padişaktan gördüğü büyük ilgi sebebiyledir. Ayrıca gerek III. Selim gerekse II. Mahmud'un mevlevîhânelere sürekli devam etmeleri, "marifet iltifata tabidir" sözü gereğince, bu dergâhlardaki mûsikî faaliyetlerinin artmasında önemli bir âmil olmuş, bu asırda değerli bestekarların, kudûmzenlerin ve neyzenlerin yetişmesini temin etmiştir.¹¹⁸

XIX. asırda lâdînî mûsikîde de, daha ziyade Mevlevîler gelişme göstermiştir. Abdülbâkî Nâsır Dede; bu mûsikî tarzında da önde gelen Mevlevîlerdendir. Dînî mûsikîdeki maharetini bu alanda da sergileyen Nâsır Dede, bir takım terkipler bulmuş, bir nota icat etmiş ve "Tedkîk u Tahkîk" isimli mûsikî nazariyatından bahseden bir eser telif etmiştir.¹¹⁹ Yine bu asırda dînî ve ladînî alanda mahir olan iki mühim simadan biri bestekar İsmâil Dede Efendi, diğeri ise asrın sonlarına doğru yetişen Zekâî Dede'dir.¹²⁰

S. Nuzhet Ergun'un tespitlerine göre; bu asırda Mevlevî mûsikîsindeki hakim ruh, tamamıyla "İslâmî" bir mahiyet arz etmektedir. Mevlevîlikte akîde bakımından diğer tarîkatlere uymayan hiç bir yön mevcut değildir. Tekke ve Mevlevî mûsikîsi'nde ancak sanat farkı vardır. Tekke mûsikîsi daha çok tekke edebiyatına denk bir şekilde devam etmiş, Mevlevî mûsikîsi ise, Mevlevî edebiyatında olduğu gibi "klasik" bir çizgide varlığını sürdürmüştür.¹²¹

Mevlevî mûsikîsinin intişar ettiği yerler Mevlevî tekkeleri olmuş, başta İstanbul olmak üzere bütün Mevlevî dergâhları bir konservatuar

¹¹⁷ İ. Mahmud Kemal İnal, *Hoş Sadâ*, s. 19-21.

¹¹⁸ S. N. Ergun, *Türk Mûsikî Antolojisi*, II, 405-406.

¹¹⁹ Abdülbâkî Nâsır Dede, *Tetkik u Tahkik*, Süleymaniye Kütüphanesi, Nafiz Paşa Yazmaları 1242/1.

¹²⁰ S. N. Ergun, *Türk Mûsikî Antolojisi*, II, 406.

¹²¹ S. N. Ergun, *Türk Mûsikî Antolojisi*, II, 406-407.

görevi yapmış ve bu merkezlerden, bestekarlar, küdümzenler ve neyzenlerle birlikte diğer mûsikîşinaslar yetişmiş, Mevlevî olmayan mûsikî mensupları da buralardan faydalanmıştır.¹²²

2) Şiir

"Tasavvuf his işidir, gönülde başlar, gönülde ma'kes bulur. Sanat ve sanatın sözlü kolu edebiyat ile onun en soylu kısmını teşkil eden şiir de bu duygu mahsulüdür. Türk şiirinin Anadolu'daki teşekkül ve tekâmül çağına bir göz gezdirilecek olunursa, Mevlânâ'dan sonra Anadolu'da yetişen tasavvuf ehlinin zengin bir edebiyat muhiti ortaya koydukları görülür. Bu muhit içerisinde en müstesna yeri şüphesiz Mevlevî tekkeleri işgal etmektedir."¹²³

Mevlevîlik kültürünün sanat ve edebiyat sahasında zengin motifler taşımış olması, Mevlânâ müntesiplerinin genellikle münevver tabakadan bulunması, onun tefekkür sisteminde şiire büyük önem verilmesi ve daha da önemlisi, şiir yoluyla irşadı bizzat Mevlânâ'nın da şiâr edinmesi¹²⁴, Mevlevîliğin diğer tarikatlara nazaran edebiyat hamiliğini daha aktif olarak üslenmesi sonucunu da beraberinde getirmiştir. Bunda vezin ve kafiye bağlanan sözün, daha uzun yaşayan ve daha fazla akılda kalan söz olmasının da etkisi büyüktür."¹²⁵

Duyguyu anlatmak ve muhâtabı iknâ etmekte nesirden kat kat üstün olan şiiri bizzat Mevlânâ kullanmıştır. *Mesnevî* başta olmak üzere telîfâtının çoğunu şiir üslûbuyla yazan Mevlânâ, bunu gerek şiirin tesiri sebebiyle gerekse o dönem Anadolu'da şiirin çok geçerli olduğunu bildiği için yapmıştır.¹²⁶ Buna, Mevlânâ'nın *Fîhi Mâ Fîh*'te dediği gibi "onu sevenlerin şiiri sevdiklerini ve kendisinden şiir söylemesini istediklerini, bu yüzden şiir söylemeye başladığını"¹²⁷ da ilave etmek gerekmektedir. Mevlânâ'dan sonra Anadolu'da şiir el üstünde tutulmuş ve özellikle

¹²² Mevlevî tekkelerinde ve Mevlevî muhitlerinde yetişen ve klasik Türk mûsikîsi alanında eserler ortaya koyan Mevlevîlerin yanında, özellikle Konya'da Halk mûsikîsi alanında faaliyet gösteren ve kendilerine "aşık" denilen bazı Mevlevî muhibbi saz sanatçıları da vardır. Hulusi Baba (ö.1225/1811), Aşık Mehmet (ö. 1310/1894), Hikmetî (ö. 1315/1899), Aşık Ömer (ö. 1325/1910), Salih (Safderî) (ö. 1330/1914), Aşık Rıza (ö. ?), Demirci Ahmet (ö. 1924). Bk. Mahmud Ragıp Gazimihal, *Konya Mûsikîsi*, s. 40-50.

¹²³ Saadetdin Nuzhet (Ergun), "Mevlânâ'nın Türk Şiiri ve Musikisi Üzerindeki Tesirleri", *Konya*, s. 110-111; İskender Pala, "Edebi Çehreleriyle Mevlevîhâneler", *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sy. 2, s. 55.

¹²⁴ M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 246-248.

¹²⁵ A. Halet Çelebi, *a.g.e.*, s. 148; İ. Pala, *a.g.m.*, s. 55.

¹²⁶ Şefik Can, "Mevlânâ'ya Göre Şiir ve Şairlik", *III. Milli Mevlânâ Kongresi* (Tebliğler), s. 55-60.

¹²⁷ A. Gölpinarlı, *Mevlânâ Celâleddîn*, s. 234; Adnan Karaismailoğlu, "Tasavvufi Şiir Geleneğinde Mevlânâ'nın Yeri ve Önemi", *VI. Milli Mevlânâ Kongresi* (Tebliğler), s. 87-90.

Mevlevîler için hayatın bir parçası olmuştur.¹²⁸ Mevlevîler ve mevlevîhâneler ile şiir bütünleşmiş ve işte bu sebeptendir ki, " Osmanlı döneminde sanat hayatında mevlevîhâneler birer mûsikî ve edebiyat okulu olmuşlardır.¹²⁹

Böylece şiirle ünsiyeti olan aydın kesim, tarîkat tercihi yaparken Mevlevîliği tercih etmiş ve Mevlevîlik tarihi boyunca, gerek bu kesimden, gerekse devlet erkanından olan paşalar, beyler ve sanat heveslisi zengin eşraf tarafından tercih edilen ve desteklenen tarîkat olmuştur. Mevlevîliğin tarîkat yapılaşması içerisinde yavaş yavaş şehirlere çekilmesi ve saraya yakın olup, XVII. asırdan itibaren bir devlet tarîkati görüntüsü vermesi de bu sebebe bağlanabilir.

Ayrıca bizzat bu tarîkatin içinde derviş olarak yetişen Mevlevîler de şiire meyletmişler ve coşkun duygu ve düşüncelerini bu dille ifadeye çalışmışlardır ki, bunda da en etkin sebep, tarîkatin pîrî olan Mevlânâ'nın en önemli eseri olan *Mesnevî*'yi okuyup anlama gayretidir.¹³⁰ Bu sebeple mevlevîhânelerde, *Mesnevî* okutma görevi olan mesnevîhanlık mesleği gelişmiştir. XIX. asır içinde de bu vazife bizzat devlet eliyle desteklenmiş ve Dârü'l-Mesnevîler açılmıştır.¹³¹

Şiir, Mevlevî kültürü içinde öncelikle mevlevîhânelerde canlı tutulmuş, bu müesseselerde görev yapan hemen hemen bütün şeyh ve dedeler, dervişler şiirle yakından ilgilenmişler, hatta pek çoğunun şâir diye anılacak kadar şöhret bulduğunu, bu alanda yazılan şuarâ tezkirelerinden biliyoruz.¹³² Şuarâ tezkirelerinde, Mevlevî olarak zikredilen dîvân şâirlerinin sayısının pek de az olmadığı ve dîvân edebiyatının önde gelen isimlerinden Şeyhulislam Bahaî, Cevrî, Şeyhulislam Yahya, Fasîh Ahmed Dede, Neşâtî Ahmed Dede, Müneccimbaşı Ahmed Dede, Nâyî Osman Dede, Receb Enîs Dede, Nef'î, Nâilî, Nâbî, Nedîm, Sâkîb Mustafa Dede, İlhamî (III. Selim) ve nihayet Şeyh Gâlib gibi şâirlerin, Mevlevî oldukları bütün edebiyat çevrelerinin ve tezkire yazarlarının malumudur.¹³³

¹²⁸ Ş. Can, a.g.e., s. 202-205; Hasibe Mazıoğlu, "Anadolu'da Türk Edebiyatının Başlamasında ve Gelişmesinde Mevlânâ'nın Yeri ve Etkisi", *Mevlânâ Sevgisi*, IV. Uluslararası Mevlânâ Sempozyumu, s. 30-39; İ. Pala, a.g.m., s. 56.

¹²⁹ İsmail Ünver, *Neşâtî*, s. 9; Nevzad Odyakmaz, *Bektaşilik, Mevlevîlik, Masonluk*, s. 337.

¹³⁰ H. Mazıoğlu, a.g.m., s. 32-36.

¹³¹ Osman Nuri Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, s. 133-135.

¹³² Bk. Esrar Dede, *Tezkire-i Şuara-yı Mevlevîyye, İnceleme-Metin*, (hızl. İlhan Genç) Ankara 2000.

¹³³ İ. Pala, a.g.m., s. 56.

Ayrıca, XIX. asra girmeden birkaç yıl önce vefat eden ve XIX. asrı etkileyen, Şeyh Gâlib'in yakın arkadaşı Esrar Dede (ö. 1211/1796)¹³⁴, yine Şeyh Gâlib'in dervişlerinden Neyyîr Dede (ö. 1225/1810) ve Galata Mevlîvîhânesinin aşçıbaşı Hulusî Dede, Mevlânâ'nın yolunda dîvânlar teşkil etmişlerdir. Yine bu alanda Tanzimat devrinde, dîvân şiirinde en iyi temsilcilerinden Beşiktaş Mevlîvîhânesi şeyhi Hasan Nazîf Dede (ö. 1278/1861) ve damadı Avnî Bey (ö. 1300/1883), Mehmed Saîd Hâlet Efendi (ö. 1239/1823), Nâfi mahlaslı Mehmed Abdünnâfi (ö. 1275/1858), Konyalı Şem'î (ö. 1253/1837), Şeref Hanım (ö. 1278/1861), Leyla Hanım (ö. 1263/1847), Ramiz Abdullah Paşa (ö. 1226/1811), Pertev Mehmed Paşa (ö. 1253/1837), Ziver Paşa (ö. 1277/1860), Hakkı Paşa, Nazım Paşa gibi devlet ricâli Mevlânâ ve diğer Mevlvî büyüklerini metheden, dergâhları, sikke-i Mevlânâ'yı, külâh-ı Mevlânâ'yı, sema'ı, neyi öven şiirler yazmışlardır.¹³⁵

Bunlar arasında XX. yüzyılı da idrâk eden Veled Çelebi (İzbudak)'yi, Ahmed Remzi (Akyürek) Dede'yi, Tahirü'l-Mevlevî (Olgun)'yi, A. Avni Konuk'u, ve Midhat Bahârî Beytur'u da anmak gerekir.¹³⁶

"XIX. asrın ilk yarısında Türk şiirinin manzarası bir bakıma geçen asırdan pek farklı değildir. Nedîm'den sonra ârâzı iyiden iyiye görülen, fakat başlangıcı daha evvel çıkan bir zevk bozulması ve dağılışı, ilhamı umumiyetle küçük ve kelime ifade oyunlarına dayanan buluşlardan öteye geçememesinden gelen bir yoksulluk, mesnevîlerde Nâbî'den beri çalışılan fakat bir türlü sırrı bulunamayan yerli icat arzusu, daha ziyade nesre ait hususiyetlerin artması bu yarım asrın şiirinin esas vasıflarıdır. Şiirlerde ana fikirden yoksunluk, söyleyecek hiçbir şeyi olmayan insanların vakit geçirmek için konuşmalarını andıran yarenlik edâsı, ilk göze çarpan şeylerdir. Bu manzarayı geçen asrın sonunda Şeyh Gâlib'in musammatlarla yapmaya çalıştığı geniş nefesli ve hamleli şiir tecrübesi ve yine onun tesiriyle hızını artıran Mevlvî ve tasavvufî ilham değiştirememiştir. Bununla beraber, Keçecizâde İzzet Molla, Enderunlu Vâsîf (ö. 1824), Akif Paşa, Şeyhulislam Yahya Efendi gibi bu vasıflandırmaların dışına çıkan şâirler de yok değildir. Fakat vakıa şudur ki, bu asırda dîvân edebiyatı Şeyh Gâlib'le Avnî Bey arasında çok şaşırtıcı bir acemiliğe düşer."¹³⁷

¹³⁴ Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, II, s. 789-780.

¹³⁵ S. Küçük, a.g.e., s. 395-410.

¹³⁶ H. Mazıoğlu, a.g.m., s. 38.

¹³⁷ İsmail Parlatır, "XIX. Yüzyıl Yeni Türk Şiiri", *Türk Dili*, s. 1-3.

A. Gölpınarlı, Mevlevî şiiri ve şâirleri ile ilgili şunları söylemektedir: “Mevlevî şâirleri dîvân edebiyatı içinde üstün şâirlerdir. Şiirleri bu edebiyatın teknik ve estetik çerçevesi içindedir. Mevlevîliğin âdâb, erkân, an’ane ve terim hususiyetleri, dîvân edebiyatı içinde pekâlâ ayrılabilir bir Mevlevî edebiyatı meydana getirmiştir. Mevlevî şâirlerinin hemen hemen hepsi, kasîde, gazel ve sair vadilerde dîvân şâiridirler fakat bazı şiirleri bütün hususiyetiyle Mevlevî şiiridir. Hatta bu şiirler şerh ve izâh edilmedikçe anlaşılmayacak kadar Mevlevîyânedir. Bilhassa Şeyh Gâlib ve Esrar Dede, bu hususiyeti pek güzel göstermişlerdir.”¹³⁸

Bu sözlere ilaveten, Mevlevîlerin (Şeyh-Dede-Derviş-Muhib) hemen hemen hepsinin, musiki de olduğu gibi şiir hususunda da, kendi kabiliyetleri mesabesinde bu maharetlerini ortaya koyduklarını ifade etsek, pek isabetsiz olmaz kanaatindeyiz.¹³⁹

3) Hat Sanatı

İslam aleminde resme pek rağbet edilmediğinden hüsn-ü hat, özellikle Osmanlılarda millî bir resim kabul edilmiş ve bu sanat dalının gelişmesi için gayret sarfedilmiş, hatta halkı ve sanatçıları teşvik için padişahlar, şehzadeler ve ileri gelen devlet erkânı, “elin dili” kabul edilen hüsn-ü hat sanatını taallüm ederek güzel yazılar yazmışlardır.¹⁴⁰

Devrinin birer sanat akademisi gibi çalışan Mevlevî tekkelerinde ve bu tekkelerin mensup olduğu Mevlevî Tarîkati bünyesinde, kültür ve sanat tarihinde ün yapmış, musikişinas ve şairlerin yanında, bir çok hattat, hakkâk, nakkaş, müzehhib, minyatörcü ve ressam yetişmiştir.¹⁴¹

Ana gaye olarak ruhu tasfiye ve nefsi tezkiyeyi hedef alan ve bu amaçla hücreye yerleşen dervişler, genellikle bir uğraş ve bazen de bir gelir kaynağı olarak el sanatı türünde de güzel eserler vermişlerdir.¹⁴² Musiki ve şiirle birlikte, yukarıda isimleri geçen sanat dallarında ve hattatlıkta da isimlerinin sonuna “el-Mevlevî” sıfatını yerleştiren bir çok hattat, bu dergahlardan yetişmiştir.¹⁴³

¹³⁸ A. Gölpınarlı, *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik*, s. 449, 456.

¹³⁹ Tahir Olgun, *Çilehâne Mektupları*, s. 46-48, 90-92, 142-146.

¹⁴⁰ Mahmud Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 1-3. Hüsrev Subaşı, “Hattat Osmanlı Padişahları”, *Osmanlı*, XI, s. 52-60.

¹⁴¹ Şahabettin Uzlu, *Mevlevîlikte Resim ve Resimde Mevlevîler*, s. 2; Hamit Arbaş, “Mevlevî Sanatçıları”, *Osmanlı*, XI, 93-99.

¹⁴² A. Gölpınarlı, *Mevlânâdan Sonra Mevlevîlik*, s. 3; H. Arbaş, a.g.m., s. 93.

¹⁴³ Z. Cihan Özsayiner, “Mevlevî Hattatlar”, *IX. Vakıf Haftası Kitabı (Türk Vakıf Medeniyetinde Hz. Mevlânâ ve Mevlevîhânelerin Yeri Seminerleri)*, s. 124-125.

Hat sanatının başta gelen malzemesi olan "kamuş", Mevlânâ ile Mevlevîlerin dilinde ve tefekküründe önemli bir unsur, mühim bir sembol olmuştur. Kamuş gibi "kamuşluk" ve kamuştan yapılan "ney" de, Mevlevî kültüründe derûnî manalar ifade eder. Mevlânâ'nın dilinden süzülen *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beyti neyden, kamuş ve kamuşluktan bahseden satırlarla başlar. Mevlevî kültür ve tefekküründe derin manalar sembolize eden kamuş, Mevlevî sanatında hüsn-ü hattın gelişip revaç bulmasında büyük ölçüde rol oynamış¹⁴⁴, Mevlevî çilesi ve hattatlığın, her ikisinin de azâmî sabrı gerektirmesi, Mevlevîleri bu sanata yönlendiren başka bir unsur olmuştur. Bir sanat ocağı olan dergahlarda hüsn-ü hat, başlı başına bir güzel sanat kolu olarak gelişmiş ve bu mekanlardan çıkan bir çok sanat eseri levhalar bu gün bazı kütüphâne, müze ve koleksiyonları süslemektedir.¹⁴⁵

XIV. asırdan itibaren, Konya'da, bir çok Mevlevî hattat tarafından *Mesnevî*'nin yazıldığı bilinmektedir. Bu gelenek, daha sonraki asırlarda da devam etmiştir. Mevlevî hattatlar Fatih devrine kadar "Selçuk nesîhi" denilen yazıyı kullanmışlardır. Fatih devrinden sonra da diğer hat türleriyle örnekler vermişler, her çeşit yazıda başarı gösteren Mevlevî hattatlar, daha çok ta'lik yazmışlar ve aralarında sülüs, nesîh, kûfi ve bunların "celî"leri daha sonra gelmiştir.¹⁴⁶

Mevlevî hattatlar Mevlevî şairleri gibi, Mevlevîlikle ilgili konuları işlemişler, Mevlânâ'nın ismini bir Mevlevî sikkesi gibi istiflemeyi adet haline getirmişlerdir.¹⁴⁷

Hüsn-ü hat için gerekli kalem, makta', makas gibi aletlerin imâlinde de mâhir olan Mevlevîler, seyr ü sulûklerinin geliştirdiği sabrı ve olgunlaştırdığı rûhî yapılarıyla, görenleri şaşırtan ve hayran bırakan eserler ortaya koymuşlardır. Bu alanda dergah mensubu Mevlevî sanatkarlar yanında, Mevlevî muhibbi hattatlar da, başta Kur'an Kerim ve Hadis-i Şerifler olmak üzere, Mevlânâ'nın şiirlerini bütün incelikleriyle kaleme almışlar ve böylece Türk-İslam sanatları arasında önemli bir yeri olan hüsn-ü hat sahasına Mevlevî sanatkarlar büyük katkıda bulunmuşlardır.¹⁴⁸

¹⁴⁴ Hasan Özönder, "Mevlevîlerde Hat ve Hattat Sıdkî Dede", II. Milli Mevlânâ Kongresi, (Tebliğler), s. 129-131.

¹⁴⁵ Z. C. Özsayiner, a.g.m., s. 125.

¹⁴⁶ C. Esat Arseven, *Sanat Ansiklopedisi*, III, 318.

¹⁴⁷ Z. C. Özsayiner, a.g.m., s. 125.

¹⁴⁸ Ali Haydar Bayat, "Hüsn-ü Hat Sanatında Mevlevîlik ve Mevlevîler", IV. Milli Mevlânâ Kongresi (Tebliğler), s. 81.

Mevlevîlik tarihi boyunca Mevlevî dergahlarından bir çok hattatın yetiştiği kayıtlarda mevcuttur.¹⁴⁹ Mevlevî dergâhlarında mûsikî, şiir ve hat sanatının yanında, sanatının diğer şubeleri olan resim, tezhib, nakş gibi konularda da eser veren mevlevîler bulunmaktadır.¹⁵⁰

D) MEVLEVÎLER VE SİYÂSET

Mevlevîliğin kurucusu olmamakla birlikte, ona fikirleriyle yön veren Mevlânâ Celâleddîn Rûmî'nin zamanındaki Sultanlarla ve vezirlerle çok yakın münasebetler kurduğunu, hatta bunlardan bazılarının Mevlânâ'ya mürit olduklarını bize Eflâkî *Menâkıb'ul-Ârifîn* isimli eserinin bir çok yerinde nakletmektedir.¹⁵¹

Eflâkî'nin naklettiklerine göre; şöhreti Belh'i aşarak Anadolu'ya kadar uzanan Mevlânâ'nın babası Bahaüddin Veled Konya'ya gelince bizat Selçuklu yöneticilerinden iltifat görmüş, şehre gelişinde bütün kalem erbabı ve ilim sahipleri Sultan ve halkla birlikte onu karşılamış, Sultan Alaaddin atından inip gidip Sultan Veled'in dizini öpmüş ve gelen misafirleri sarayında konuk etmek istediğini bildirmiştir.¹⁵²

Dolayısıyla bu ikili ilişki daha Mevlânâ'nın babası zamanında başlamıştır. Bu karşılıklı ilişkide Selçuklu sultanlarının eskiden beri bilginlere, din adamlarına ve tarikat pirlerine muhabbet göstermelerinin de etkisi büyüktür.¹⁵³

İbtidânâme'nin ve Eflâkî'nin rivayetlerinden anlaşılıyor ki; Selçuklu sultanlarının tamamı, Mevlânâ'ya saygı duymuşlar; bunlardan Sultan II. İzzettin Keykavus (643/1245-655/1257), IV. Rukneddin Kılıç Arslan (655/1257-664/1266), Mevlânâ'nın sohbetlerinde bulunmuş, sema' meclislerine iştirak etmişlerdir. Tasavvufa meyli olan, yahut bu meşrepten tat alan o devrin emirleri, vezirler de Mevlânâ'nın sohbetlerini büyük bir kurtuluş yolu saymışlardır.¹⁵⁴

Mevlânâ, Moğollar Anadolu'yu işgal ettikten sonrada Moğol otoriteleriyle de yakın münasebetler geliştirmiştir.¹⁵⁵ Mevlânâ'dan sonra Sultan Veled de, Moğol beyleriyle hoş geçinmiş, girgin tabiatıyla zamanın

¹⁴⁹ Mevlevî hattatların yüzyıllara göre dağılımı ve kaynaklar için bk. Z. C. Özsayiner, a.g.m., s. 125-127; H. Arbaş, a.g.m., s. 95-99.

¹⁵⁰ Şehabettin (Uzluk), "Türk Nakş Tarihinde Mevlevîler", *Milli Mecmua*, sy. 42, s. 680.

¹⁵¹ Eflâkî, a.g.e., II, s.251-255, 258, 269 vd; A. Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, 69-73, 73-75, 93.

¹⁵² Eflâkî, a.g.e., s. 1-24

¹⁵³ B. Firuzanfer, a.g.e., s. 183; M. F. Köprülü, a.g.e., s. 53-55; A. Yaşar Ocak, a.g.m., s. 19.

¹⁵⁴ B. Firuzanfer, a.g.e., s. 183; M. F. Köprülü, a.g.e., s. 54; A.Y. Ocak, a.g.m., s.19.

¹⁵⁵ B. Firuzanfer, a.g.e., s. 182-189

beylerine, Moğol emirlerine ve Mevlânâ'yı sayan büyüklere nüfuz etmiştir.¹⁵⁶

Mevlânâ'nın vefatından sonra hilafet makamına geçenlerin de sultanlarla ve beylerle ilişkilerini sürdürmekte âzamî gayret gösterdikleri, özellikle bu kimselerin siyâsî desteğini sağlayarak tarîkatın yayılmasına katkıda bulundukları dikkat çekmektedir. Yöneticilerle kurulan bu münasebetler neticesinde XIV. yüzyıldan itibaren Mevlevîlik bu yöneticilerin hakim oldukları topraklarda gelişme zemini bulmuştur. Sultanların ve beylerin Mevlânâ'nın yoluna yapmış oldukları bağışlar ve verdikleri ekonomik destekler, bu gelişmenin ana kaynağını oluşturmuştur.¹⁵⁷

Moğolların zayıflamasıyla beraber Anadolu'da birer birer hakimiyet kuramaya başlayan Türkmen beyliklerinin yöneticileri de diğer tarîkat şeyhlerine olduğu gibi, Mevlânâ'nın torunlarına da ilgi göstermeye başlamışlar, bu ilgiyi iyi kullanan ve Moğol beyleri kadar Türkmen beyleriyle de iyi münasebetler kuran Ulu Ârif Çelebi, Mevlevîliği Moğol başkenti Sultaniye'ye kadar tanıtıp yayarken, diğer taraftan da Türkmen boylarının yaşadığı topraklara yapmış olduğu seyahatlerle, Menteşoğulları, Aydınoğulları, Germiyanogulları ve Eşrefoğulları beyliklerinde Mevlevîliği tanıtıp yerleştirmeye gayret göstermiştir. Onun bu seyahatlerinde, Menteşoğullarından Mesut Bey, Aydınoğullarından Şucaeddin İnanc, İlyas ve Mehmed Beyler, Germiyanogullarından Alişir oğlu Yakup Bey, ve Eşrefoğullarından Mehmed Bey'le çok iyi ilişkiler kurmayı başardığı anlaşılmaktadır.¹⁵⁸

Mevlevî tarîkatının geleceğini bu beyliklerin siyâsî desteklerini sağlamada gören Ulu Ârif Çelebi, Anadolu'nun birçok yerindeki mevlevîhânelerin faaliyete geçmesine de bu dönemde muvaffak olmuştur. Türkmen beyleri de Mevlevîliğin halk nazarında yerini bildikleri için, bu tarîkata vakıflar sağlamışlar, böylece hem kendilerine halk naza-

¹⁵⁶ Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 38, 62; A. Y. Ocak, a.g.m., s. 19. M. F. Köprülü'ye göre; Mevlevîlerin Moğollara yakın olmalarının sebebi ise; Anadolu'da yaygın bir konumda olan "kuyûd ve alakayı dünyadan âzâd" felsefesini benimseyen Türkmen babalarını kendilerine rakib görmeleri ve bunlara kucak açan Karamanlılara karşı Moğol hakimiyetini benimsemeleridir." A. Yaşar Ocak ta Anadolu'da tutunmak isteyen Moğolların Mevlevîliğe ilgisini "Mevlevîlerin gerek bürokrasi, gerekse esnaf ve her kesimden halk tabakaları arasında sahip olduğu nüfuzu bilmelerine" bağlamaktadır. Bk. M. F. Köprülü, a.g.e., s. 55; A. Y. Ocak, a.g.m., s. 19.

¹⁵⁷ P. Wittek, *Menteşe Beyliği*, s. 60-61; Feridun M. Emecan, "Saruhanogulları ve Mevlevîlik", s. 283-285.

¹⁵⁸ Eflâkî, a.g.e., II, s.251-255, 258, 269 vd; M. F. Köprülü, a.g.e., s. 54-55; A. Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, 69-73, 73-75, 93; A.Y. Ocak, a.g.m., s.19-20; F. M. Emecan, a.g.m., s. 284.

rında meşrû bir zemin bulmuşlar, hem de mevlevîhâneler varlıklarını sürdürmüşlerdir.¹⁵⁹ Çelebi "garip karakteri, celâlli tabiatı, laubâlî meşrebi ve enerjik atılganlığı ile nazarı dikkati celbetmiş, yıkılan Selçuklu imparatorluğunun geniş arazisinde beliren ve her biri tutunmak ve genişlemek için himmet isteyen bütün iktidar zümresi tarafından hürmet görmüştür."¹⁶⁰

Mevlevîler arasında her ne kadar Mevlânâ Celâleddîn Rûmî'nin Osman Gazi'ye kılıç kuşattığı iddiası yaygın olsa da, bu vakianın tarihle uyuşması mümkün değildir.¹⁶¹ Bu sebeple Mevlevîlerle Osmanlıların kuruluş dönemlerinde, devlet ile bu tarikat arasındaki ilişki iyi bilinmemektedir. Kaynaklar Mevlevîlerle Osmanlı Devleti yöneticileri arasındaki ilk ilişkiyi, I. Murad'ın son senelerine götürmektedirler. Bu dönemde 789/1387 yılında Vezir-i âzam Çandarlı Halil Hayreddin Paşa'nın oğlu Ali Paşa, Serez'de bir mevlevîhâne inşa ettirmiştir.¹⁶²

A. Gölpınarlı'ya göre; daha sonra II. Murad ve Fatih döneminde, bu iki padişah ta Mevlevîlere ilgi göstermiştir. Fakat bu ilgi (Sakıb Dede'nin sözlerine rağmen), Mevlevîlerin sahip oldukları güç ve kudret için değil, bu dönemde Anadolu'da ve bilhassa Rumeli'de ortaya çıkan Şî-Batınî cerayanlara karşı Mevlevîlerin (Dîvâne Mehmed Çelebi, Yusuf Sîneçak, Şahidî gibi bazı Mevlevîler bu görüntüye sahip olsalar da) sünniligine bir ilgi olmuştur.¹⁶³

Anahatlarıyla Osmanlıdaki durum Selçuklulardakine benzemektedir. Genel olarak devletin sûfilerle olan ilişkileri müspet olmasına rağmen, sarayın hakimiyeti esas olmaktadır. Mesela, Osmanlı ülkesinde büyük nüfuzu ve şöhrete sahip olan Mevlevîliği en üst noktada temsil eden Konya Postnişini Ebu Bekir Çelebi (ö. 1048/1638)'yi, gördüğü bazı aksaklıklar üzerine idama mahkum edilecek kadar IV. Murat kendisini güçlü addedebilmiştir.¹⁶⁴

Bektâşîlik gibi merkezîyetçi bir tarikat olan Mevlevîlik, Sultan Veled'in Konya Mevlânâ Âsitânesi postuna geçmesinden sonra, XIII. asır sonlarında tarikatın yönetimini üstlenen çelebilik makamı kurulmuş ve

¹⁵⁹ Eflâkî, a.g.e, II, 258, 346; A.Y. Ocak, a.g.m., s. 19.

¹⁶⁰ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 93

¹⁶¹ A. Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 274-278; F. William Hasluck, *Anadolu ve Balkanlarda Bektâşîlik*, s. 170.

¹⁶² Nejat Göyünç, "Osmanlı Devletinde Mevlevîler", LV/213, s. 352-353.

¹⁶³ A. Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 269; N. Göyünç, a.g.m., s. 352; a. mlf, "Mevlevîlik ve Sosyal Hayat", s. 96.

¹⁶⁴ Nâimâ Tarihi, III, 320-322; M. Kara, *Din Sanat ve Siyaset Açısından Tekkeler ve Zâviyeler*, s. 301;

bunun neticesinde her türlü idarî yetki bu makamı temsil eden Mevlânâ soyuna mensup erkek üyelerin, babadan oğula ya da büyük kardeşe devrettikleri bir aile tipi yönetim kasti tarafından kullanılmıştır. Mevlevîliğe merkezîyetçi bir karakter veren bu örgütlenme yapısı içinde Çelebi ailesi, gerek mensubu bulunduğu Mevlânâ Celâleddîn Rûmî'nin manevî kişiliği, gerekse o dönemin tarih sahnesine yeni çıkan Osmanlı hânedanına oranla daha köklü bir geçmişe sahip olmaları nedeniyle, sarayın gözünde her zaman itibarlı bir konumda yer almışlardır. Saray nezdindeki bu itibarın, devlet tarafından Mevlevîliğe yansıtılmış şekli ise, çecelebilik makamının siyâsî yönden güçlendirilmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Nitekim Fatih Sultan Mehmet dönemi hariç tutulursa, kuruluşundan modernleşme hareketinin ilk başlangıç tarihi olan XVIII. asra kadar, Osmanlı idaresinin taşra yönetiminde, merkezîyetçi tarîkat temsilcileri sayılan şeyh aileleri ve bu arada Çelebiler ile yakın siyâsî ilişkilere girdiği, söz konusu yerel güç odaklarının devletin vilayetlerdeki resmî kadroları olarak değerlendirildiği görülmektedir. Bu çerçevede devlet tarafından bahsi geçen ailelere ve çecelebilere tahsis edilen büyük ölçekli vakıf gelirleri ile vergi muafiyetleri, hem merkezîyetçi tarîkatları ve bu arada Mevlevîliği iktisadî yönden güçlendirmiş, hem de manevî otorite ve siyâsî otorite arasındaki bütünleşmeyi sağlamıştır.¹⁶⁵

Geçmişten gelen bu özellikleriyle Mevlevîler, "Osmanlı padişahlarının saraylarında muhasip, nedim gibi adlarla gece gündüz devrin hükümdarı ile birlikte bulunmuşlardır. Müneccimbaşı Ahmed Dede (ö.1118/1706), başındaki Mevlevî külahını çıkarmadan, IV. Mehmed'in sarayında mühâsiblik görevinde bulunmuştur."¹⁶⁶

A. Gölpınarlı'nın ifadesiyle "Mevlevîlik XVII. yüzyıldan itibaren bir devlet müessesesidir."¹⁶⁷ Bir çok araştırmacının da aynı kanaati taşıdığı göz önünde bulundurulursa Mevlevîler, daha genel bir ifadeyle tarîkatlar ve tekkeler, Osmanlı İmparatorluğu'nda devlet ile uyum içerisinde dirler. Osmanlı Devleti'nin her şeyden önce dînî konulara öncelik veren bir devlet olduğunu iddia edenler bu uyumu, devlet ve tarîkatların amaç birliğine yorumlamaktadırlar.¹⁶⁸ Özellikle İstanbul'daki mevlevîhânelere zaman zaman padişah ve vezirlerin ziyarete gelmeleri ve teveccühleri,

¹⁶⁵ Ekrem Işın, "Mevlevîliğin Osmanlı Modernleşmesindeki Yeri ve Şeyh Gâlib", s. 52-53.

¹⁶⁶ Sakıb Dede, Müneccimbaşı Ahmed Dede'nin Mevlevî kılığını değiştirmedini kaydeder. *Sefine-i Mevlevîyye*, II, 168-173.

¹⁶⁷ A. Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 248; *Sefine-i Mevlevîyye*, II, 168-173,

¹⁶⁸ Mesela; M. Kara, *a.g.e.*, s. 165-169, 174-184; İ. Gündüz, *Osmanlılarda Devlet-Tekke Münâsebetleri*, s. 120.

eşrafında Mevlevîliğe karşı ilgisini artırmıştır. Osmanlı sadrazamlarından Sûfi Mehmed Paşa (ö.1059/1649), Yenikapı Mevlevî Şeyhi Doğanî Ahmed Dede'ye (ö.1050/1630) mensuptur¹⁶⁹ ve görevinden azledildikten sonra uzun bir süre bu mevlevîhânede kaldığı için "sûfi" lakabıyla anılmıştır.¹⁷⁰

XIX. asrını başlarını da içine alan III. Selim dönemiyle birlikte, klasik anlamda bürokratik yönetim geleneğinin dayandığı idârî yetkinin yerel gruplara devrini esas alan devlet felsefesi değişmeye başlamıştır. Bu sürece damgasını vuran modernleşme hareketi, devlet yönetiminde merkezileşme ilkesini gündeme getirmekte, dolayısıyla yerel güç odakları sayılan şeyh ailelerinin, siyâsî nüfuzu ortadan kaldırılmaktadır. Taşra yönetiminde âyân ve şeyh ailelerinin elinden alınmaya başlayan idârî tasarruf hakkının doğurduğu boşluğu devlet, bürokratik rasyonaliteyi benimseyen modern elit kadroyu yetiştirmek suretiyle doldurmaya çalışmıştır.¹⁷¹

Bunun ilk etkisi III. Selim'in kişiliğinde sembolleşen Nizâm-ı Cedid'e karşı Konya Mevlânâ Dergâhı postnişini Hacı Mehmed Çelebi'nin göstermiş olduğu muhalefettir. Geçmişte devlet tarafından temsil ettiği makama tanınmış ayrıcalıkların birer birer elinden alınması, vakıf gelirlerinin kısıtlanması üzerine, Hacı Mehmed Çelebi tepkisini Mevlevîlik adına modernleşme karşıtlığı şeklinde göstermiştir.¹⁷²

XIX. asır içinde "Mevlevîliğin halktan ayrılıp edebiyatta dîvân şiirini, müzikte klasik şark müziğini, zevkte münevver zevkini benimsediğini, tarîkatın Osmanlı yüksek zümresine mal olduğunu göstermesi açısından"¹⁷³, Ali Nutkî Dede'nin ve yerine geçen Abdülbâkî Nâsır Dede'nin *Defter-i Dervîşân I ve II*'ye kaydettikleri arakiye giyenler listesi önemlidir.¹⁷⁴

Defterdeki kayıtlardan da anlaşılıyor ki, Mevlevîliğe muhib olanlar ve intisab edenler, kadılar, divan katipleri, resmi memurlar, valiler ve yüksek kişilerden beyler ve beyzadeledir. Özellikle II. Mahmud döneminde, Mevlevîliğe karşı büyük sevgisi olan II. Mahmud'un yanında,

¹⁶⁹ Evliya Çelebi, *Seyâhatnâme*, I, 392

¹⁷⁰ Osmanzâde Tâib, *Hadikatü'l-Vüzerâ*, s. 88-89; A. Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 248.

¹⁷¹ E. Işın, a.g.m., s. 53.

¹⁷² A. Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 271; E. Işın, a.g.m., s. 53.

¹⁷³ A. Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 254

¹⁷⁴ Ali Nutkî Dede, *Defter-i Dervîşân I*, vr. 15b-16a; Abdülbâkî Nâsır Dede, *Defter-i Dervîşân II*, s. 1-20.

devletin tek sözü geçer adamı olan Halet Efendi vardır ve İstanbul başta olmak üzere bütün mevlevîhânelerin o dönemde devletle olan ilişkilerinde tek mümessildir. Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Ali Nutkî Dede'ye bağlı olan Halet Efendi, Konağının kapısında iki sürekli iki Mevlevî dervişi niyaz durur halde olacak kadar Mevlevî müntesibidir.¹⁷⁵

Bu hususta Ziya Bey'in *Yenikapı Mevlevîhânesi* isimli kitabı da Şeyh Osman Efendi zamanında, şeyhe mensup olanların ve muhibbânın adlarını vermesi ve bu zevâtın hemen hemen hepsinin yüksek zümreden olması da dikkat çekicidir.¹⁷⁶

III. Selim ve II. Mahmud dönemleri başta olmak üzere, XIX. asır içindeki bütün padişahlar Mevlevîliğe yakın ilgi göstermişler ve padişahların bu yakın ilgi ve alakaları devletin tüm kademesindeki memurları tarafından da desteklenmiştir. Bu destek sayesinde Osmanlı toprakları içinde bulunan bütün mevlevîhâneler, başta tamir ve iâşe olmak üzere bir çok ihtiyaçlarını karşılamakta pek zorlanmamışlardır.¹⁷⁷

1242/1826'da Yeniçeri Ocağı'nı ortadan kaldırılmasıyla beraber, Bektâşîliğin yasaklanması neticesinde, İstanbul'da ve taşrada Bektâşî tekkelere kapatılmış, Bektâşîliğin ordu üzerindeki tüm yetki, imkan ve moral kaynağı olma ile ilgili faaliyetleri, o günden itibaren Mevlevîlik tarikatine geçmiş ve tarikatın ordudaki temsilcisi olan şeyhe "mareşallik" unvanı verilmiştir. Tarikatların halk seviyesindeki hizmetleri de Nakşibendiliğe devredilmiştir.¹⁷⁸

Mevlevî tarikatı çevrelerince babası II. Mahmud gibi Mevlevî kabul edilen Sultan Abdülmecîd, Mevlevî tekkelerindeki *Mesnevî* öğretim sistemini yayma düşüncesiyle tahta cülûsunun ilk yıllarında iki *Dârü'l-Mesnevî* açtırmıştır. Mevlevî tarikatine mensup olsun olmasın herkese açık olan ve bir nevi Mesnevî Enstitüsü kabul edilen bu merkezler yoluyla, Farsça'nın öğretilmesi yanında, bir tasavvufi-edebî zevk de topluma kazandırılmıştır.¹⁷⁹

Sultan Abdülazîz döneminde, tasavvuf çevrelerin yakından ilgilenen en önemli gelişme, II. Mahmud döneminde yapılan tanzim ve ıslah

¹⁷⁵ *Defter-i Dervişân I*, vr. 15b; Mehmed Ziya, *Yenikapı Mevlevîhânesi*, s. 71-72; A. Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 249-254.

¹⁷⁶ Bk. M. Ziya, *Yenikapı Mevlevîhânesi*, s. 190-192.

¹⁷⁷ Geniş bilgi için bk. S. Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 330-374.

¹⁷⁸ Frederich W. Hasluck, *Bektâşî Tedkikleri*, s. 133; M. Kara, *Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, (Üçüncü Baskı) Aralık 1990, s. 210; a.mlf., a.g.m., s. 983.

¹⁷⁹ Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri I*, 191, 219; A. Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 321; M. Kara, "Tanzimattan Cumhuriyete Tasavvuf ve Tarikatlar", s. 989.

çalışmalarının bir neticesi ve "tarikatları kontrol altında tutma" düşüncesinin tezahürü olan "Meclis-i Meşâyih"ın kurulmasıdır.¹⁸⁰

Bu dönemde Mevlevîler içerisinde siyasî anlamda en faal ve etkin şahsiyet Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Osman Salahaddin Dede'dir. Daha sonra yerine postnişin olan oğlu Mehmed Celâleddîn Dede de, babasından kalan bu siyasî etkinliği devam ettirmiştir. Osman Salahaddin Dede'nin devrin siyasi olayları içinde olmasında, Mevlevî olan devlet erkanın şeyhin gençliğinden beri Yenikapı dergâhına devamları da önemli bir etkidir. Bu dönemde Mithat Paşa başta olmak üzere, Sadrazam Fuad (ö. 1286/1869) ve Âli Paşa (ö. 1288/1871) lar, Mısırlı Kamil Paşa (ö. 1303/1886), Prens Mustafa Paşa, Damad Celâleddîn Paşa, Adile Sultanın eşi Mehmed Ali Paşa, şeyhulislamlardan Sadeddin ve Refik Efendilerle, Mehmed Sahib Efendi (Sahib Molla)¹⁸¹ gibi önemli isimler bu dergâhın müdavimlerindendir.¹⁸²

1283/1866'da faaliyete geçen bu meclisin ilk reisliğini de üstlenen Osman Salahaddin Dede, 1285/1868-1296/1878 yılları arasında Meclis-i Meşâyih'in ilk safhası diye de nitelenen dönemde vazife yapmıştır. Osman Salahaddin Dede'nin bu makama layık görülmesinde Dedenin salâhiyetiyle birlikte; devrin padişahı Abdülazîz'in Mevlevî muhibbi ve aynı zamanda neyzen olmasının da tesiri olmuştur.¹⁸³

II. Abdülhamîd dönemi bir anlamda devlet-tarikat yakınlaşmasının yaşandığı bir dönem olmuştur. Her geçen gün kötüye giden devleti kurtarma tedbirlerinin başarısızlığa uğradığını gören II. Abdülhamîd, hem iç hem de dış politikada icraatlarında, medrese ve tekke gibi iki temel müesseseye dayanmayı tercih etmiştir. Padişah tarikat mensuplarıyla iyi geçinmek için elinden geleni yapmış ve bu sadette bir çok tarikat şeyhiyle fikir alış verişinde bulunmuş, bu ilişkiyi devletin bekâsı için zaruri görmüştür.¹⁸⁴ II. Abdülhamîd'in sık görüşüp fikir alış verişinde bulun-

¹⁸⁰ Osman Nuri Ergin, *Meârif Tarihi*, I, 241-243; İ. Gündüz, *a.g.e.*, s. 203-206; M. Kara, *a.g.e.*, s. 302-310

¹⁸¹ Necati Elgin, "Konya Mevlânâ Dergâhına Manen ve Maddeten Hizmeti Olan Mevlevî; Şeyhulislam Mehmed Sahib (Pîrizâde)" *Çağrı Dergisi*, sayı: 68, Eylül 1963, s. 8-10.

¹⁸² M. Ziyâ, *a.g.e.*, s. 181; A. Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 294-295; M. Kara, *a.g.m.*, s. 991.

¹⁸³ M. Kara, *a.g.e.*, s. 304.

¹⁸⁴ II. Abdülhamîd'in muhtelif tarikat şeyhleriyle "Panislamizm" politikası çerçevesinde kurmuş olduğu irtibatlar ve şeyhlerin çalışmalarıyla ilgili geniş bilgi için bk. İ. Gündüz, *a.g.e.*, s. 216-235; Cezmi Eraslan, *II. Abdülhamîd ve İslam Birliği*, s. 217.

duğu şeyhlerden biri de Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Osman Salahaddin Dede'dir.¹⁸⁵

Nitekim Osman Salahaddin Dede, V. Murad'ın tahttan indirilip yerine Abdülhamîd Han'ın tahta çıkarıldığı gün Koca Mustafa Dergâhı şeyhi Râzî (ö. 1309/1891) Efendi, Merkez Efendi Şeyhi Nureddin Efendi (ö. 1298/1882) ve diğer meşâyihla beraber Topkapı Sarayı'nda yapılan bey'at merasimine çağrılmışlar, Fetva-yı Şerif'in gecikmesi üzerine telaşa düşen Şeyhulislam Hayrullah Efendiye: "*İcmâ-yı ümmet fetva değil midir?*" diyerek orada bulunan zevatın Abdülhamîd'e bey'atını temin etmiştir. Bu sözlerden ve Dede'nin ferâsetinden etkilenen Abdülhamîd Han eğilip Dede'nin elini öpmüştür.¹⁸⁶

Daha sonra gelişen olaylar Abdülhamîd'in Osman Salahaddin Dede ile olan irtibatının kopmasına neden olmuştur. Osman Salahaddin Dede'nin padişah nazarında gördüğü iltifat bazılarını kıskandırmış, Midhat Paşa'nın Abdülazîz'in hal'inde dahli bulunduğu suçlamasıyla saray nezdinde gözden düşmesi, onunla yakın dost olan Osman Salahaddin Dede'nin Abdülhamîd'le olan ilişkilerini de etkilemiştir. Yaşlı olması bahâne edilerek sarayda verdiği *Mesnevî* derslerini nihayetlendirmesi ve dergâhta oturup zikirle iştiğali irade buyurulmuştur. Dedeye karşı önceden husûmet besleyenlerin durumdan istifâde etmesiyle, kendisine verilen bin kuruş maaşı da kesilmiş, duruma hayli üzülen Osman Salahaddin Dede, dergâha kapanmış ve vakitlerini okuyup yazmakla geçirmiştir.¹⁸⁷

Bu süreçte, II. Abdülhamîd döneminin son on bir yılında Konya Mevlânâ Dergâhı postnişini olan Abdülvahid Çelebi'nin zaman zaman II. Abdülhamîd aleyhinde konuşması ve Abdülhamîd'in Yıldız Sarayı'na karşılık Konya Meram bağlarında "Yıldız Köşkü" adıyla süslü bir köşk yaptırması ve şehir içinde saray faytonlarına benzer faytonlarla gezinmesi ve her haliyle padişahı kuşkulandırır davranışlarda bulunması, Çelebi'nin saray tarafından sürekli takibat altında tutulmasına sebep olmuştur. Şehzade V. Reşad'ın Mevlevî olması ve Çelebi'nin Bektaşî meşrep tavırları da bu takibatın bir başka sebebini teşkil etmektedir.¹⁸⁸

Osman Salahaddin Dede'den sonra yerine geçen oğlu Mehmed Celâleddin Dede de, devrinin siyâsî olaylarıyla yakından ilgilenmiştir.

¹⁸⁵ İ. Gündüz, *a.g.e.*, s. 218; Mustafa Kara, "II. Abdülhamîd Dönemine Tasavvuf Tarihi Açısından Genel Bir Bakış", *II. Abdulhamid ve Dönemi Sempozyumu Bildirileri*, (2 Mayıs 1992), s. 69-70.

¹⁸⁶ M. Ziya, *a.g.e.*, s. 182.

¹⁸⁷ M. Ziya, *a.g.e.*, s. 189.

¹⁸⁸ M. Önder, *Yüz Yıllar Boyunca Mevlevîlik*, s. 67.

Mehmed Ziya'nın da naklettiği gibi, babası Osman Salahaddin Dede'den Yenikapı Mevlevîhânesi meşîhatını devralmakla beraber, onun aynı zamanda sosyal ve siyasî mirasına da konmuştur. Uzun süre babasının meşîhat makamına vekaleti ve babasıyla birlikte bir çok siyasî ve sosyal meselelere müdahaleleri, kendisine babasının sahip olduğu sosyal ve siyasî meselelerdeki ince görüşü kazandırmıştır. Hatta bir meseleden dolayı Abdülhamîd Han'ın Celâleddîn Dede için "*Celâl Efendi ince düşünür*" dediğini işittiğini Mehmed Ziya nakletmektedir.¹⁸⁹

Celâleddin Dede kendisine karşı padişahın bu teveccühü olmasına rağmen sarayın takibinden kendini kurtaramamıştır. Bunda Abdülhamîd Han'ını memleketin içinde bulunduğu siyâsî çalkantılar sebebiyle memleketin her yerinde olup biten hadiselerle ilgili müteyakkız olması¹⁹⁰ ve Celâleddin Dede'nin babası üzerindeki kuşkuların da etkisi olmuş, böylece dergâhla ilgili takibat devam etmiştir. Bu takibattan Celâleddin Dede ciddi bir şekilde üzüntü duymaktadır. Babasının vefatı neticesinde onun için dergâhta mevlüd okutmaya teşebbüsü, saraydan çekindiği içinde davetliler listesini kısa tuttuğu halde, yine de takibata uğraması ve o gece dergâha âdetâ devletin hafiye teşkilatının her kademesinde görevli zevatın hücumu mevlidin önce men edilmesi daha sonra izin verilmesi, onu daha çok üzüntüye sevk etmiştir.¹⁹¹

II. Abdülhamid'ten sonra tahta geçen V. Sultan Reşad dönemi Mevlevîlerin bütün bu sıkıntılardan kurtulduğu bir dönemdir. Öyle ki Mevlevîlerde padişahın kendilerine olan iltifatını karşılıksız bırakmamışlar ve her hususta padişaha destek olmuşlardır.

Kendisi de bir Mevlevî olan ve tahta çıktığında Abdülhalim Çelebi'nin kılıç kuşattığı Sultan Reşad, bu savaşta Mevlevîlerin manevî desteklerini önemsemekle birlikte, bizzat savaşa iştiraklerinin Osmanlı ordusunun başarıya ulaşmasına önemli katkı sağlayacağını düşünerek, Filistin cephesine gönderilmek üzere bir "Mücâhidîn-i Mevlevîyye Alayı", kurulmasını arzu etmiştir. Bu düşüncesini gerçekleştirmek için İstanbul'daki Mevlevîlere bir alay sancağı ile bir kılıç göndermiş, kurulacak alaya bütün Mevlevîlerin kayıtlı olmasının arzusu olduğunu bildirmiştir.

¹⁸⁹ M. Ziya, a.g.e., s. 204

¹⁹⁰ Tahsin Paşa, *Abdülhamîd ve Yıldız Hatıraları*, s. 144-145.

¹⁹¹ Mehmed Ziyâ, bu mevlit hadisesiyle ilgili bilgileri geniş bir şekilde vermektedir. Bk. M. Ziyâ, a.g.e., s. 220-224.

Bilindiği gibi Mevlevîler de bir alay kurarak Filistin Cephesine gitmişlerdir.¹⁹²

Mevlevîler gelenekten gelen devletle birlikte hareket etme anlayışlarını kurtuluş savaşı yıllarında da devam ettirmişler, başta Mevlânâ Dergâhı şeyhi Abdülhalim Çelebi olmak üzere tüm Mevlevî şeyhleri bu süreçte Atatürk'ün yanında yer almışlar, maddi ve manevi desteklerini ortaya koymuşlardır. Bu davranış Atatürk tarafından da takdir edilmiş ve 20 Mart 1923'te Konya'ya giden Mustafa Kemal, Mevlânâ Dergâhı'nı ziyaret etmiş ve ayin dinlemiştir. Atatürk'ün bu teveccühü 1925 yılında tüm tekkelerin kapatılmasına karşın Mevlânâ türbesinin açık tutulması şeklinde de tezahür etmiştir.¹⁹³ Buna ilaveten de Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Abdülhalim Çelebi Konya Mebusluğu, Veled Çelebi de Yozgat ve Kastamonu mebusluğu yapmışlardır.¹⁹⁴ Ayrıca Abdülhalim Çelebi, TBMM'de Mustafa Kemal'den sonra en fazla oy alarak Meclis Vekili seçilmiştir.¹⁹⁵

E) GÜNÜMÜZDE MEVLEVÎLİK

Cumhuriyetin ilanından sonra Atatürk'ün isteği ve tasvibiyle Abdülhalim Çelebi, oğlu Muhammed Bâkır Çelebi'yi, zamanın en büyük âsitânesi olan Halep Mevlevîhânesi'ne tayin etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde 1925'te tekkelerin kapatılması ve aynı yıl son postnişin Abdülhalim Çelebi'nin vefatı üzerine Halep Dergâhı'nda şeyh bulunan Muhammed Bâkır Çelebi, çecelebilik makamını Halep'te tesis etmiş ve Suriye'deki Fransız mandater hükümeti tarafından da bu müessesese tasdik edilmiştir. Bu sûretle Halep Âsitânesi, Türkiye dışındaki Mevlevîhânelere merkez olmuş, şeyhlerin azl ve tâyini bu makama ait bulunmuştur. Nitekim Şam Şeyhi Said Dede'nin ölümü üzerine yerine oğlu Şemseddin Dede ve Trablusşam Mevlevîhânesi Şeyhi Şefik Dede'nin vefatı üzerine de yerine Mehmed Enver Dede tayin edilmiştir. Bu durum, 1925'den 1944 yılına kadar devam etmiştir. Bu yıllar arasında Mevlevîhâne bütün olumsuzluklara rağmen Bâkır Çelebi'nin önderliğinde Türkiye'den gelen Mevlevî dervişleriyle fonksiyonunu icrâya devam etmiştir. Tekkede; dervişler çile çıkarmış, mukâbele/sema' törenleri icrâ edilmiş, diğer tarikat mensubu bir çok derviş Mevlevî tarikatına intisâp etmiştir.

¹⁹² Nuri Köstüklü, "Vatan Savunmasında Gönül Erleri: Mücahidin-i Mevlevîyye Alayı", X. Milli Mevlânâ Kongresi (Tebliğler), 2-3 Mayıs 2002, s. 213-226.

¹⁹³ M. Kara, Tekkeler ve Zaviyeler, s. 322.

¹⁹⁴ A. Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 273.

¹⁹⁵ A. Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 181.

1943 yılında Bâkır Çelebi'nin İstanbul'da vefatı ve 1944'te de Suriye'nin bağımsızlığını elde etmesi üzerine, yeni yönetim çelebilik makamını ve bu makamın imtiyazlarını kaldırmış, diğer mevlevîhânelerin ve Halep Mevlevîhânesi'nin vakıflarına ve bütün vâridâtına el konulmuş ve mevlevîhanede dahil olmaz üzere Suriye'deki tekkelerin tamamı Vakıflar Umum Müdürlüğü'ne bağlanmıştır.

Bâkır Çelebi'nin vefatı üzerine oğlu Celâleddin Çelebi'nin, çelebiliği kabul edilmediği için, Bâkır Çelebi'ye Halep dışında iken vekâlet eden, vefatından sonrada bir yıl kadar da çelebilik makamında bulunan kardeşi Şemsülvâhid Çelebi, bu sûretle bu tarihî makamın son temsilcisi olmuştur.¹⁹⁶

Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde ise kapatılan Mevlevî tekkelerinin şeyhleri ve mensupları faaliyetleri yasaklandığı için bazıları değişik memuriyetlere devam etmiş, kimileri de maişetlerini kazanma gayretinde olmuşlardır. Böylece Mevlevîlik de diğer tarikatlar gibi faaliyetlerine son verildiği için bir tarikat faaliyetleri anlamında tarih olmuştur.

Bakır Çelebi'nin oğlu Celâleddin Çelebi, Suriye Hükümetinin 'kendi tabiyetlerine geçerlerse Halep Mevlevîhânesi'nin zengin vakıflarını tekrar kendisine verme' şartını kabul etmeyip ailesiyle birlikte Anavatanına geri dönmüş; İstanbul'a yerleşerek Hakk'a yürüyüş tarihi olan 1996 yılına kadar gayretli çalışmalarıyla yurt-îçi ve dışında Mevlânâ fikirlerini anlatmış; bununla birlikte Türk kültür ve ananesini tanıtmada bir elçi görevi üstlenmiştir. Celâleddin Çelebi'nin bu gayretli çalışmaları ilmi makamların da dikkatini çekmiş ve hayatta olduğu dönemde Selçuk Üniversitesi tarafından kendisine "Fahri Doktorluk" unvanı verilmiştir (1989).¹⁹⁷

Hız. Mevlânâ'nın 21. kuşaktan torunu olan Celâleddin Çelebi'nin¹⁹⁸ 13 Nisan 1996 tarihinde İstanbul'da vefat edip Konya'ya getirilerek Üçler Mezarlığına defnedilmesinden sonra, başta oğlu Faruk Hemdem Çelebi, kızı Esin Çelebi Bayru ve diğer evlatları (Çelebi Ailesi) bu görevi üstlenmiştir. Çelebi ailesi günümüz teknolojilerini de kullanarak insanlara bu yolu anlatmakta; İnternet aracılığıyla da Mevlânâ'nın fikir ve öğretilerini sadece ülkemize değil tüm dünya insanların hizmetine sunmaktadırlar.

¹⁹⁶ A. Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 362-363.

¹⁹⁷ Esin Çelebi Bayru, "Babam Celâleddin Bâkır Çelebi", X. Millî Mevlânâ Kongresi Tebliğler-I, Konya, 2002, s. 23-33.

¹⁹⁸ http://www.Mevlânâ.net/celebi/curriculum_vitae.htm

Diğer taraftan Türkiye’de 1946 yıllara gelinceye kadar Mevlevîlik adına Mevlânâ Müzesinin açık olması ve bazı Mevlevîlerin kendi çevrelerine Mevlânâ’nın fikirleri çerçevesinde telkinlerde bulunması dışında bir faaliyete rastlanmamaktadır. Konya’da ilk ihtifalin 1946 yılında yapıldığını görüyoruz. Halkevi Sineması’nda yapılan ihtifalde Prof. Dr. Feridun Nafiz Uzluk, ta "Mevlânâ’nın Hayat ve Eserleri" hakkında bir konuşma yapmıştır. Böylece başlayan Mevlânâ ihtifalleri günümüze kadar devam etmekte hatta son yıllarda Mevlânâ’ya karşı gerek ülkemizde gerekse dünyada artan teveccüh, devlet erkanının da hazır bulunduğu büyük katılımlı Şeb-i Arusların yapılmasını sağlamaktadır.

Günümüzde tarikat faaliyetlerinin hala yasak olması sebebiyle, Mevlevîliğin görsel yönleri ön plana çıkmaktadır. Mevlevîliğin görsel yönü olarak oluşan sema grupları değişik zaman ve mekanlarda sema törenleri icra etmekte ve en azından sema çevresinde Mevlevîliği tanınmasına vesile olmaktadır.

Bu bağlamda resmi bir statüsü olan tek oluşum 1991’de Konya’da kurulan Konya Tasavvuf Musikisi Topluluğu Müdürlüğü’dür. Kültür Bakanlığı’na bağlı olarak faaliyet gösteren, Şeb-i Arus ve uluslararası diğer Mevlânâ gösterilerinin hazırlığından sorumlu topluluk, 14’ü semazen, diğerleri ise saz ve ses sanatçısı olmak üzere 41 kişilik bir devlet sanatçısı kadrosundan oluşmaktadır.

Bu grubun dışında başta İstanbul ve Konya olmak üzere değişik şehirlerde sema grupları da bulunmaktadır. Bu grupların icra ettiği sema, sema yaptıkları mekanlar, zaman zaman kullandıkları değişik söylemler, bazılarının kadın-erkek karışık sema etmeleri zaman zaman basının da gündemini işgal eden tartışmalara yol açmaktadır. Bu tartışmalara Amerika ve diğer ülkelerde oluşan Mevlevî ve sema grupları da dahildir.

Bu tartışmalar sürerken, geçtiğimiz yıllarda UNESCO’ya Kültür Bakanlığının önerliğinde Mevlevî sema ayini’nin "Kültürel Mirası Koruma Projesi" kapsamında değerlendirilmesi için teklifte bulunulması sonucunda Kültür Bakanlığı konunun uzmanlarından oluşturduğu bir heyete bir proje hazırlattırması ve proje UNESCO (BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü) tarafından kabul edilmiştir. Böylece sema ayini "İnsanlığın Somut Olmayan Baş Eserleri Listesi"ne dahil edilmiş ve semanın icrası belirli kurallara bağlanmıştır. Yine Kültür Bakanlığı’nın girişimleri sonucu Mevlânâ’nın 800. doğum yılı olan 2007 yılı "Mevlânâ Yılı" olarak ilan edilmiştir.

Bu gün özellikle Amerika’da Mevlevîlik dikkat çekici bir şekilde yayılmaktadır. Günümüz Amerika’sını Mevlevîlikle tanıştıran en önemli isim-

lerden biri Konya'lı Şeyh Süleyman Hayati Dede (ö. 1986)'dir. İlk defa 1975 yılında Amerika'ya seyahat eden Süleyman Hayati Dede, daha sonraki yıllarda defalarca Kuzey Amerika'ya ve Batı Avrupaya yolculuk yapmıştır. Bu yolculukları esnasında tanıştığı insanlara sevgi ve merhamet yolunu dolayısıyla Mevlevîliği anlatmıştır. Süleyman Hayati Dede'nin gayretleri Amerika'da Mevlevîliğin "The Mevlevî Order of Amerika" adıyla bir topluluğun teşekkülünü sağlamıştır. 1978 yılından itibaren de oğlu Celaleddin Loras Mevlevî öğretisini, sema ve zikir törenlerini babasının takipçisi olarak sürdürmüştür. Halen bu grup Şeyh Celaleddin Loras'ın rehberliğinde New York'da, Maui'de ve Honolulu'da sema, düzenli seminerler, zikir ve sohbet içerikli Mevlevîlik faaliyetlerini sürdürmektedirler. Şeyh Celaleddin Loras aynı zamanda Avrupa, Amerika ve Türkiye arasında Mevlevîlik öğretisini yaymak için seyahatlerde bulunmaktadır.¹⁹⁹

"The Mevlevî Order of Amerika" topluluğuna ilave olarak Amerika'daki ikinci Mevlevî grup da "Threshold Society"dir. Şeyh Süleyman Hayati Dede'nin müritlerinden olan Kabir Edmund Helminski ve Camille Helminski'nin önderliğinde kurulan bu topluluk yaklaşık yirmi yıldır faaliyetlerini sürdürmektedirler. 1990 yılında Mevlânâ'nın 21. kuşak torunlarından Dr. Celaleddin Çelebi ile tanışan ve bu tarihten itibaren ona tabi olan Kabir Helminski ve Mevlevî topluluğu faaliyetlerini daha çok güncel problemleri çözmede sufi prensipleriyle çözmeye gayret etmektedirler. Bu çalışmalarını kitaplarda toplayan Kabir ve Cemille Helminski bir çok kitap yazmış ve çevirmişlerdir. Bunlardan bazıları; "Rumi: Daylight", "Jewels of Remembrance", "365 Selections from the Wisdom of Rumi", "Living Presence", "A Sufi Way to Mindfulness and the Essential Self" ve makalelerini topladığı "The Knowing Heart", isimli eserleridir.

Kabir Helminski, Mevlevîlikle ilgili yaptığı çalışmalar sebebiyle Mayıs 1996'da Konya'da verdiği "Rumi and Gothe" başlıklı bir konferanstan sonra Selçuk Üniversitesi tarafından fahri doktora unvanıyla ödüllendirilmiştir. Halen "New Konya" (Yeni Konya) olarak nitelendirdikleri Vermont-Brattleboro'daki "Threshold Mevlevî Center"da "Threshold Society" ve "Threshold Books" topluluk ve kitapları vasıtasıyla Mevlevîliği temsil ve yaymaya çalışmaktadırlar.²⁰⁰

Mevlevîliğin günümüz dünyasında temsili anlamında ortaya konulan bütün bu gayretler içinde ismi anılması gereken önemli şahsiyetler-

¹⁹⁹ <http://www.hayatidede.org/>

²⁰⁰ <http://www.sufism.org>

den biri de Osmanlı Mevlevîliğinin en önemli temsilcilerinden Tahirü'l-Mevlevî'nin talebesi olan Şefik Can (Şefik Dede)'dir. Doksan altı yıla yaklaşan ömrünün neredeyse tamamını Mevlânâ ve Mevlevîliğe hasreden Şefik Can, yazdığı eserleri ve uzun yıllar devam ettirdiği "Mesnevî Dersleri"yle, Mevlânâ düşüncesinin ve melevîliğin günümüzde nevs ü nema bulmasına önemli katkılar sağlamıştır.

Şefik Can'ın kendisinden Mesnevî icazeti aldığı ve her zaman büyük bir saygıyla andığı Tahirü'l-Mevlevî, Osmanlı Mesnevîhanlık geleneğinin son halkasıdır. Soyadı kanunundan sonra "Olgun" soyadını alan Tahirü'l-Mevlevî, 1923-1925 yılları arasında Fatih Camii'nde Mesnevî derslerine başlamadan önce hocası Mehmed Esad Dede'nin ve Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhi Celaleddin Dede'nin kari-i Mesnevîliğini yapmıştır. 1925 yılından 1948 yılına kadar geçen süre Mesnevîhanların sustuğu bir dönemdir. Türkiye'de gelişen siyasi ortam 1948 senesi itibarıyla tekrar Mesnevî derslerin okutulmasına imkan tanımış ve Tahirü'l-Mevlevî, bu seneden 1951 yılında vefatına kadar da önce Süleymaniye Camii'nde ve ardından da Laleli Camii'nde mesnevîhanlık vazifesini icra etmiştir.

Tahirü'l-Mevlevî'den sonra Mesnevîhanlık geleneğini Şefik Dede tarafından devam ettirmiştir. Şefik Dede bu hususta kendisiyle yapılan söyleşilerde şunları aktarmaktadır:

"Bendeniz on altı sene, Tahirü'l-Mevlevî hazretlerinden feyz aldım, onun ilminden irfanından yararlandım. Çok değerli bir Mesnevîhan olan Tahirü'l-Mevlevî hocam, "artık Mesnevî okutabilirsin, ileride bu görevi sen yapacaksın" dedi. Hocamın emriyle başladık bu hizmete. Hakk'ın takdirine bakın ki maddi ve manevi öğretilerlik belgemi Tahir-ül Mevlevî Hz.'nin elinden aldım. Bu, benim için çok büyük bir İlahi lütuftur. Benim ilk hocam, rahmetli babamdır. Fakat Tahir-ül Mevlevî Hazretleri de babam kadar sevdiğim ikinci mürşidimdir. Hz. Mevlânâ'ya giden yolunu aydınlatarak tecrübeleriyle bendenize rehberlik yaptı. Tahir-ül Mevlevî Hazretleri'nin Mevlânâ'ya karşı olan aşkı, bende çok büyük bir iz bıraktı. Bu nedenle bütün dünya klasiklerini, en tanınmış şairlerin kitaplarını aldım okudum hayatımı okumaya hasrettim. On bin ciltlik bir kütüphane kurdum. Bu arada Eski Yunan ve Latin edebiyatına gönül vermiştim. Hatta bir de Klasik Yunan Mitolojisi kitabı yazdım. Bütün bunları anlatmaktaki maksadım, Hz Mevlânâ'ya körü körüne bağlanmadım; bütün dünya edebiyatını okudum araştırdım, hepsinin üzerinde çalıştım. Sonunda bütün bunların hepsi Mevlânâ'nın eserlerinin yanında bana çok boş ve lüzumsuz geldi."

Hız. Mevlânâ'nın ifadelerindeki güzellik, açıklık ve sadelik eskiden beri herkesin dikkatini çekmiştir. O'nun tam anlamıyla Muhammedî yolu takip etmesi kendisine büyük bir rağbet kazandırdı. Diğer İslam ülkelerinde *Mesnevî*'yi makamlarla okuyup kendilerinden geçiyorlar. Bizde ise mesnevîhanlar camilerde dersler verirler, onlar da müezzinler gibi Evkaftan maaş alırlardı. Tâhirü'l-Mevlevî en son mesnevîhanlardandı. Süleymaniye ve Lâleli camilerinde ikindi namazını müteakip *Mesnevî* dersleri veriyordu. Merhum vefat etti. Aradan yıllar geçti. Çelebi Celaleddin Efendi bu vazifeyi bendenize verdi, mesnevîhan diye."

Bir Mesnevîhan olarak Mesnevî derslerine başlaması hususunu yine kendisi şöyle aktarıyor:

"Biz bir zamanlar tarihçi İsmail Hami Danişmend beyin evinde cumartesi günleri toplanırdık, oraya o devrin birçok şairleri, edipleri, tanınmış hanımları gelirlerdi. Onlar arasında Münevver Ayaşlı hanımefendiyle tanıştım, sonra Münevver Ayaşlı hanım bendenizi beylerbeyindeki yalısına davet etti. Orada bir zat konuşma yapacaktı. Bana haber verdi. O şekilde tanıştık sonra onun evinde vefat edinceye kadar da Pazar günleri *Mesnevî* takrir ederdim ve epeyce de dinleyici gelirdi, Mevlânâ'nın torunlarından Celaleddin Çelebi de ailesiyle gelirdi oraya."

1960'lı yıllarda Seniha Bedri Göknül Hanımefendinin villasında Mesnevî derslerine başlayan Şefik Dede, daha sonraları Münevver Ayaşlı Hanımefendinin yalısında, Nezahat Nurettin Ege hanımefendinin yaptırdığı, eskiden "Güneş Koleji" şu anda Işık Lisesi olan Erenköy'deki bir özel okulun konferans salonunda, aynı vakfa ait olan Mustafa Nazmi Ersin Camiinin kütüphanesinde ve Nezahat Nurettin Ege hanımefendinin kendi oturduğu konağında, ayrıca, Hülya Tertemiz Hanımefendinin desteğiyle Maltepe Huzur Evi Konferans salonunda, Hız. Mevlânâ ve Mesnevîye gönül veren Hakk âşıklarının devlethanelerinde, Üsküdar'da bulunan bir eğitim Merkezinde, Edebiyat Vakfı desteğiyle Kızıltoprak'taki Yunus evinde ve Kazım Karabekir Kültür Merkezinde son günlerine kadar Mesnevî derslerine devam etmiştir.

Şefik Dede'nin, Mesnevî dersleri verdiği bu yerler hakkındaki şu ilginç tespiti de dikkat çekicidir:

"Seniha Bedri Göknül Hanımefendi Hakka yürüdü. Münevver Ayaşlı yalısında hizmet eden hanım sandalye taşımaktan yoruldu. Güneş kolejinde burada din dersi yapılıyor diyen bazı kişiler rahatsız oldu. Mustafa Nazmi Ersin Camiinde, dinleyiciler kadın erkek karışık diyen cemaat, bu işi yanlış buldu. Huzur Evinde yaşlıların huzuru kaçtı. Yunus Evinde

restorasyon zamanı geldi. Üsküdar'daki Kültür Merkezinde yönetim değişti. Sonuç olarak hep birilerini rahatsız ettiğimiz için, bir şekilde yürüttük. Fakat, Kazım Karabekir Kültür Merkezinden artık ben yürüyeceğim."

Şefik Dede, 1998 yılına kadar Mesnevî'yi klasik şekliyle düzenli olarak sayfa sayfa kimi zaman Farsça kimi zaman Türkçe okuyarak açıklamalarını yapmıştır.

1999 yılından sonra gözleri görmemeye başlayınca, o tarihten sonra Mesnevî dersleri, Şefik Dede'nin nezaretinde, Nur Artıran Hanımefendi Mesnevî'den bir konu hazırlaması, derslerde hazırladığı konuları okuması, Şefik Dede'nin de mevzulara dair dini ilmi ve edebi açıklamalarıyla yapılmaya devam etmiştir. Şefik Dede'nin rahatsızlanıp derslere gelemediği zamanlar dışında vefatına kadar Mesnevî dersleri bu şekilde devam etmiştir.²⁰¹ Bu gün bu geleneğin devamı anlamında çeşitli şehirlerde Mesnevî dersleri devam etmektedir.

Mevlevîlik, tarikat anlamında tarihin sayfalarında yerini almasına rağmen, Mevlânâ ve Mevlevîlik düşüncesi üzerine ülkemizde ilmi ve akademik çalışmalar devam etmektedir. Özellikle akademik çevrelerde son yıllarda ortaya konulan çalışmalar, Mevlânâ düşüncesinin ve Mevlevîlik kültürünün kendi insanımıza ve dünyaya tanıtılmasında ciddi katkılar ortaya koymaktadır.

Özetle günümüzde Mevlevîlik; gelenek anlamında varlığını kaybetmiş, Son Mevlevîlerden Şefik Can'ın ifadesiyle; "Mevlevîlik bir tören halini almış, sema da folklora dönüşmüştür."²⁰² Bununla birlikte azınlıkta olsa günümüzde Mevlânâ'nın yolunda devam etmeye çalışan gözden ve gösterişten uzak Mevlevî muhiblerinin varlığını da ifade etmek gerekmektedir.

²⁰¹ Sezai Küçük, "Son Mesnevîhan Şefik Can, Mevlânâ, Mesnevî ve Mevlevîlik" *Tasavvuf Dergisi* (Mevlânâ Özel Sayısı), Ankara 2005, s. 823-861. Ayrıca Şefik Can'ın yayınlanmış eserleri şunlardır: *Mevlânâ Hayatı Şahsiyeti ve Fikirleri* (Ötüken Neşriyat, İstanbul 1997, 567 sayfa), *Klasik Yunan Mitolojisi* (İnkılap Kitabevi, İstanbul 2000, 541 sayfa), *Mevlânâ ve Eflatun* (Okul Yayınları, İstanbul 2004, 208 sayfa), *Hiz. Mevlânâ'nın Rubâileri* (Kültür Bakanlığı, Ankara 2001, 407 sayfa), on dokuz yılda hazırladığı altı ciltlik *Mesnevî Tercümesi* (Ötüken Neşriyat, İstanbul 2001, VI cilt) *Divân-ı Kebir'den Seçmeler* (Ötüken Neşriyat, İstanbul 2000, IV cilt), Tâhirü'l-Mevlevî'nin ömrü vefa etmediği için tamamlayamadığı *Mesnevî*'nin 5. ve 6. ciltlerin şerhi (Şâmil Yayınevi), *Cevâhir-i Mesnevîye* (Ötüken Neşriyat, İstanbul 2001, II cilt) ve *Mesnevî Hikâyeleri* (Ötüken Neşriyat, İstanbul 2003, 599 sayfa). Bunların yanı sıra, Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın kendi şiirlerinin ve Mevlânâ'dan seçtiği elli şiirin de içinde yer aldığı *Divân*'ın orijinal metinleri ile birlikte bugünün Türkçesi ile verilen *Güldeste* (Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya 2001, 201 sayfa) isimli çalışması da var.

²⁰² Zaman Gazetesi, 25.01.2004

BİBLİYOGRAFYA

- A. Süheyl Ünver, "Beşiktaş-Çırağan Mevlevîhânesi Hakkında", *Mevlânâ ve Yaşama Sevinci* (hızl. Fevzi Halıcı), Ankara 1978, s. 165-171.
- Abdurraman Câmî, *Nefahâtü'l-Üns*, (trc. ve şerh, Lamii Çelebi, hızl. S. Ulu-dağ-M. Kara), İstanbul 1995.
- Abdülbâkî Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, (İkinci Baskı), İstanbul 1983.
- , *Mevlevî Adab ve Erkanı*, İstanbul 1963.
- , *Melâmîlik ve Melâmîler*, İstanbul 1931.
- , *Mevlânâ Celâleddin*, İstanbul 1985.
- Abdülbâkî Nâsır Dede, *Defter-i Dervîşân II*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphânesi (İSAM), nr. 18112.
- Adnan Karaismailoğlu, "Tasavvufi Şiir Geleneğinde Mevlânâ'nın Yeri ve Önemi", VI. Milli Mevlânâ Kongresi (Tebliğler), 24-25 Mayıs 1992, Konya 1993, s. 87-90.
- Ahmet Eflâkî, *Menâkıbü'l-Ârifin (Âriflerin Menkıbeleri)*, (trc. Tahsin Yazıcı), MEB. Yayınları, İstanbul 1989, I-II.
- Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Süfliğine Bakışlar*, İstanbul 1996.
- Ali Enverî, *Semâ'hâne-i Edeb*, Âlem Matbaası, İstanbul 1309.
- Ali Haydar Bayat, "Hüsn-ü Hat Sanat'ında Mevlevîlik ve Mevlevîler", IV. Milli Mevlânâ Kongresi (Tebliğler), (12-13 Aralık 1989), Konya 1990.
- Ali Nutkî Dede, *Defter-i Dervîşân I*, Süleymaniye Kütüphânesi Nafiz Paşa nr. 1194.
- , *Tetkik u Tahkîk*, Süleymaniye Kütüphanesi, Nafiz Paşa Yazmaları. nr. 1242/1.
- Asaf Hâlet Çelebi, "Mevlânâ'da Sema", *Türk Yurdu Dergisi*, sy. 252, Ocak 1956, s. 529-532.
- Asaf Hâlet Çelebi, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, İstanbul 1957.
- Barihuda Tanrıkorur, "Gaziantep Mevlevîhânesi", *DİA*, XIII.
- Bediuzzaman Furûzanfer, *Mevlânâ Celâleddin*, (trc. F. N. Uzluk), İstanbul 1990.
- Can Kerametli, *Galata Mevlevîhânesi Divan Edebiyatı Müzesi*, İstanbul 1977.
- Celal Esat Arseven, "Yazı Resimler", *Yedigün*, sy. XVIII, 1973, s. 12-13.
- Cezmi Eraslan, *II. Abdülhamid ve İslam Birliği*, İstanbul 1992.
- Esin Çelebi Bayru, "Babam Celâleddin Bâkır Çelebi", X. Millî Mevlânâ Kongresi Tebliğler-I, Konya, 2002.
- Esrar Dede, *Tezkire-i Şuara-yı Mevlevîyye, İnceleme-Metin*, (hızl. İlhan Genç) Ankara 2000.

- Ethem Üngör, "Mevlevî Mûsikîsi", *Yeni Mûsikî Mecmuâsı*, Aralık 1959, sy. 142, s. 307-308.
- Ethem Üngör, "Mevlevî Mûsikîsi", *Yeni Mûsikî Mecmuâsı*, Aralık 1959, sy. 142, s. 307-308.
- Evliyâ Çelebi, *Seyâhatnâme*, (Sadeleştiren, Mümin Çevik) Üçdal Neşriyat İstanbul 1985, I-X.
- F. Nafiz Uzluk, "Mevlevî Hilâfetnâmeleri", *Vakıflar Dergisi*, sy. IX, s. 384-412.
- Feridun M. Emecan, "Saruhanoğulları ve Melevîlik", *E. Hakkı Ayverdi Hatıra Kitabı*, İstanbul 1995, s. 283-293.
- Feridüddin b. Ahmed-i Sipahsalar, *Risâle-i Sipahsalar (Mevlânâ ve Etrafındakiler)*, (trc. Tahsin Yazıcı), Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1977.
- Franz Babinger-M. Fuat Köprülü, *Anadolu'da İslâmiyet*, (trc. Ragıp Hulusi), İstanbul 2000
- Frederick William Hasluck, *Anadolu ve Balkanlarda Bektâşîlik*, (çev. Ö. Demirel), İstanbul 1995.
- Gabor Agoston, "16-17. Asırlarda Macaristan'da Tasavvuf ve Melevîlik", *I. Milletlerarası Mevlânâ Kongresi*, (3-5 Mayıs 1987) Tebliğler, Konya 1988, s. 221-231.
- H. Kâmil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Yayınları, İstanbul 2004.
- Halil Can, "Mevlevîlikte Mûsikî ve Mûsikîde Melevîler", *Mevlânâ Güldestesi*, Konya 1969, s. 32-37
- Hamit Arbaş, "Mevlevî Sanatçıları", *Osmanlı*, XI, Ankara 1999
- Harîrîzâde Kemaleddin Efendi, *Tıbyanü Vesâilî'l-Hakâik*, Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi, nr. 430, I-III.
- Hasan Özönder, "Mevlevîlerde Hat ve Hattat Sıdkî Dede", *II. Milli Mevlânâ Kongresi*, (Tebliğler), 3-5 Mayıs 1986, Konya 1987, s. 129-131.
- Hasan Özönder, *Konya Mevlânâ Dergâhı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989.
- Hasibe Mazıoğlu, "Anadolu'da Türk Edebiyatının Başlamasında ve Gelişmesinde Mevlânâ'nın Yeri ve Etkisi", *Mevlânâ Sevgisi*, IV. Uluslararası Mevlânâ Sempozyumu, 15-17 Aralık 1980" (Hzl. F. Halıcı), Konya 1981, s. 30-39.
- Hocazade Ahmed Hilmi, *Hadikatü'l-Evliya*, Şirket-i Mürettibiyye Matbaası, İstanbul 1918.
- Hüseyin bin İsmail Ayvansarayî, *Hadikatü'l-Cevâmi*, İstanbul 1281, I-II.
- Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, (çev. M. Akkuş-A. Yılmaz), İstanbul 1990.
- , *Sefîne-i Evliyâ*, İSAM Kütüphanesi, nr. 1999, I-V.
- Hüsrev Subaşı, "Hattat Osmanlı Padişahları", *Osmanlı*, Yeni Türkiye Yayınları, XI, Ankara 1999, s. 52-60.

- İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, Konya 1964.
- İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, İstanbul 1932.
- İbn Batuta, *Seyahatnâme*, (trc. Mehmet Tanci), İstanbul 1983.
- İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1970, I-XII.
- , *Son Hattatlar*, İstanbul 1955.
- , *Hoş Sadâ*, İstanbul 1958.
- İbrahim Ateş, "Hz. Mevlânâ Dergâhıyla İlgili Vakıf ve Vakfiyeler" IX. Mevlânâ Haftası Kitabı, Ankara 1992, s. 29-66.
- İrfan Gündüz, *Osmanlılarda Devlet Tekke Münasebetleri*, İstanbul 1983.
- İskender Pala, "Edebi Çehreleriyle Mevlevîhaneler", *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sy. 2, Konya 1996, s. 55-60.
- İsmail Parlatır, "XIX. Yüzyıl Yeni Türk Şiiri", *Türk Dili*, Ocak-Şubat 1992, sy. 481-482, s. 1-3.
- İsmail Ünver, *Neşâtî*, Ankara 1986.
- Jasna Samiç, "Le Tekke Mevlevî De Bembasa A Sarajevo", *Osmanlı Araştırmaları*, sy. XIV, s. 159-176.
- M. Ali Uz, "Saraybosna'da İsa Bey Mevlevîhânesi", *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sy. 2, Konya 1996, 103-106.
- M. Fuad Köprülü, "Ahmed Paşa", *MEBİA*, I.
- , *Türk Edebiyatı Tarihi*, (Üçüncü Baskı), İstanbul 1981.
- Mahmud Ragıp Gazimihal, *Konya Mûsikîsi*, Ankara 1947.
- Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, (hızl. O. Hülâgû-M. Ekincikli-H. Savaş) İstanbul 1998, I-IV (IV/1, IV/11).
- Mehmed Ziya, *Yenikapı Mevlevîhânesi* (hızl. Yavuz Senem), Tercüman 1001 Temel Eser, ty.
- Mehmet İpşirli, "Çelebi" *DİA*, VIII.
- Mehmet Önder, "Konya Mevlânâ Dergâhı Arşivi ve Mevlevîhaneler", *Osmanlı Araştırmaları*, sy. XIV, İstanbul 1994, s. 137-142.
- , *Mevlânâ Hayatı Eserleri*, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul ty.
- , *Yüz Yıllar Boyunca Mevlevîlik*, Ankara 1992.
- Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri* (hızl. A.F. Yavuz-İ. Özen), İstanbul ty., I-III.
- Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* (OTDTS), İstanbul 1993, I-III.
- Muhammed Muhlis Bey ve Arkadaşları, *Konya Rehberi*, Konya 1339/1920.
- Muhiddin Celal Duru, *Tarihi Sîmâlardan Mevlevî*, İstanbul 1952.
- Mustafa Kara, "II. Abdülhamîd Dönemine Tasavvuf Tarihi Açısından Genel Bir Bakış", *II. Abdulhamid ve Dönemi Sempozyumu Bildirileri*, (2 Mayıs 1992), İstanbul 1992, s. 65-73.

- , "Tanzimattan Cumhuriyete Tasavvuf ve Tarikatlar", *Tanzimattan. Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, IV.
- , *Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, (Üçüncü Baskı) Aralık 1990.
- Muzaffer Erdoğan, "Mevlevî Kuruluşları Arasında İstanbul Mevlevîhânele-ri", *İÜEF Güney-Doğu ve Avrupa Araştırmaları Dergisi*, sy. 4-5, İstanbul 1975-1976, s. 15-46.
- Necati Elgin, "Dil ve Tarih Bakımından Çelebi ve Çelebilik" *Konya Halkevi Mecmuası*, Şubat 1946, sy.88, Konya 1946, s. 10-14.
- , "Konya Mevlânâ Dergâhına Manen ve Maddeten Hizmeti Olan Mevlevî; Şeyhulislam Mehmed Sahib (Pîrizâde)" *Çağrı Dergisi*, sy. 68, Eylül 1963, s. 8-10.
- Nejat Göyünç, "Osmanlı Devletinde Mevlevîler" *TTK Belleten*, c. 55, sy. 213, Ağustos 1991, s. 351-358.
- , "Sivas Mevlevîhânesi", IX. *Vakıf Haftası Kitabı*, Ankara 1992, s. 83-92.
- Nevzad Odyakmaz, *Bektaşilik, Mevlevîlik, Masonluk*, İstanbul 1988.
- Nihad Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul ty, I-II.
- Nuri Köstüklü, "Vatan Savunmasında Gönül Erleri: Mücahidin-i Mevlevîyye Alayı", X. Milli Mevlânâ Kongresi (Tebliğler), 2-3 Mayıs 2002.
- O. Cezmi Tuncer, "Kilis Mevlevîhânesi", *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sy. 2, Konya 1996, s. 259-282.
- Osman Nuri Ergin, *Maârif Tarihi*, İstanbul 1939, I-II.
- Osman Şevki Uludağ, "Mevlânâ ve Mûsikî", *Türk Mûsikîsi Dergisi*, c. III, Kasım 1949, Aralık 1949, sy. 25-26, s. 4-5, 21, 9-10, 21.
- Osman Şevki, *Mevlevî Şeyhleri*, Galata Mevlevîhanesi Divan Edebiyatı Müzesi, nr. 103.
- Osmanzâde Tâib Ahmed, *Hadikatü'l-Vüzerâ* (zeyl-i Ağazade Ömer Efendi, Ahmed Cavid Bey, Abdülfettah Şefkat Efendi) Freiburg 1969, I.
- Ömer Demirel, "Sivas Mevlevîhânesi ve Mevlevî Şeyhlerinin Sosyal Hayatlarına Dair Tespitler" *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sy. 2, Konya 1996, s. 217-223.
- Paul Wittek, *Menteşe Beyliği*, (trc. O.Ş. Gökyay) (İkinci Baskı), Ankara 1986.
- R. Alleyne Nicholson, *Mevlânâ Celâleddîn Rumi*, (trc. Ayten Lermioğlu), Ter-cüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1973.
- Saadettin Heper, *Mevlevî Âyinleri*, Konya 1974.
- Saadettin Nuzhet (Ergun), "Mevlânâ'nın Türk Şiiri ve Musikisi Üzerindeki Tesirleri", *Konya*, Konya 1943.

- , *Türk Mûsikî Antolojisi*, İstanbul 1943, I-II.
- Sakıb Dede, *Sefine-i Nefise-i Mevlevîyyân (Sefine-i Mevlevîyye)*, Mısır 1283, I-III.
- Seyyid Sahih Ahmed Dede, *Mecmuatü't-tevârihi'l-Mevlevîyye*, Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi, Kayıt no: 5446.
- Sezai Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, Simurg Yayınları, İstanbul 2003.
- Sultan Veled, *Dîvân-ı Sultan Veled*, (yay. F. Nafiz Uzluk, Uzluk Basımevi, İstanbul 1941.
- , *İbtidâ-nâme*, (çev. A. Gölpınarlı), Ankara 1976.
- Süleyman Uludağ, *İslam Açısından Mûsikî ve Semâ'*, Bursa 1976.
- Şahabettin Uzluk, *Mevlânâ'nın Türbesi*, Konya 1946.
- Şefik Can, "Mevlânâya Göre Şiir ve Şâirlik", *III. Milli Mevlânâ Kongresi* (Tebliğler), 12-14 Aralık 1988, Konya 1989, s. 55-60.
- Şehabettin (Uzluk), *Mevlevîlikte Resim ve Resimde Mevlevîler*, Ankara 1957.
- Şerifzâde Muhammed Fâzıl b. Mustafa (Şerifzâde Muhammed Fazıl Paşa), *Şerhü'l-Evrâd el-Müsemma bi Hakayıkı Ezkârı Mevlânâ*, Bosnevi El-Hac Muharrem Efendi Destgâhı, İstanbul 1283/1866.
- Şikarî, *Karamanoğulları Tarihi*, (çev. M. Koman), Konya 1956.
- Tahirû'l-Mevlevî (Olgun), *Çilehâne Mektupları*, (hızl: Cemal Kurnaz-Gülgün Erişen), Ankara 1995.
- Tahsin Paşa (Esbak Mabeyn Başkâtibi), *Abdülhamit ve Yıldız Hatıraları*, İstanbul 1931.
- Veled Çelebi (İzbudak), *Canlı Tarihler (Hatıralarım)*, İstanbul 1946.
- , *Konya Vilayetinin Ahvâl-i Umumiyye-i Tarihiyyesi*, Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, ty., Hüdâyi Efendi 1159.
- W. Barthold, "Çelebi", *MEBİA*, İstanbul 1945, III
- Yusuf Küçükdağ, "Les Zaviyas Mevlevîtes a Konya (Konyada Mevlevî Zâviyeleri)", *Osmanlı Araştırmaları*, XIV, İstanbul 1994, s. 117-128.
- Z. Cihan Özsayiner, "Mevlevî Hattatlar", *IX. Vakıf Haftası Kitabı*, Ankara 1992, s. 125-142.